

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра історії України**

Укладачі: С. В. Стельникович, О. І. Жуковський

Методичні рекомендації
до семінарських занять з освітньої компоненти

«Україна в європейських міграційних процесах»

для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності В9 Історія та археологія

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
протокол № 11 від 29 травня 2026 р.*

Рецензенти:

Білобровець О. М., доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України
Житомирського державного університету імені Івана Франка;
Дегтярьов С. І., доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії
Сумського державного університету;
Махорін Г. Л., кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук
Поліського національного університету.

С 79 Методичні рекомендації до семінарських занять з освітньої компоненти «Україна в європейських міграційних процесах» для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності В9 Історія та археологія / Укладачі: С. В. Стельникович, О. І. Жуковський. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2026. 60 с.

Методичні рекомендації до семінарських занять містять перелік основних проблем з освітньої компоненти «Україна в європейських міграційних процесах», плани семінарських занять з літературою, інтернет-ресурсами до тем, принципи організації самостійної роботи, питання до заліку, критерії оцінювання навчальних досягнень аспірантів, список основної й додаткової літератури та інтернет-ресурсів.

Для аспірантів факультету історії, права та публічного управління очної (денної, вечірньої) форми навчання.

УДК 016.1:314.5-026.49(100)

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Розподіл навчального часу за темами та видами роботи.....	5
Тематика лекцій.....	7
Семінарські заняття.....	12
Принципи організації самостійної роботи.....	36
Питання до заліку.....	38
Критерії оцінювання навчальних досягнень аспірантів.....	40
Основна література.....	42
Додаткова література.....	45
Інтернет-ресурси.....	47

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Освітня компонента «Україна в європейських міграційних процесах» спрямована на формування в аспірантів цілісного розуміння міграційних процесів як важливого чинника історичного розвитку Європи та України. У ній приділяється увага аналізу міграційної політики ЄС, історичним етапам української міграції, сучасним міграційним викликам, пов'язаним із повномасштабною російсько-українською війною, а також проблемам адаптації та інтеграції українських біженців у країнах ЄС.

Метою вивчення освітньої компоненти є засвоєння аспірантами комплексу знань про історичні та сучасні міграційні процеси в Європі та Україні, особливості міграційної політики ЄС і України, основні етапи української міграції. Важливим також виступає необхідність формування здатності аналізувати міграційні явища в контексті європейської інтеграції, глобалізаційних процесів, сучасних безпекових викликів. Освітня компонента має сприяти розвитку історичного мислення, аналітичних здібностей та навичок роботи з історичними, нормативно-правовими й статистичними джерелами.

Важливим є те, що освітня компонента «Україна в європейських міграційних процесах» викладалася для аспірантів спеціальності В9 Історія та археологія упродовж 2023–2025 рр. у межах реалізації Модуля Жана Моне «Європейська інтеграція та Україна: історична пам'ять та міграційні виклики». Її запровадження стало важливим елементом розвитку євроінтеграційного напрямку освітньо-наукової діяльності факультету історії, права та публічного управління. З огляду на актуальність проблематики міграційних процесів, європейської інтеграції та сучасних гуманітарних викликів, важливим є подальше викладання цієї освітньої компоненти у межах підготовки здобувачів ступеня доктора філософії за спеціальністю В9 Історія та археологія.

Представлені методичні рекомендації з освітньої компоненти «Україна в європейських міграційних процесах» побудовані за проблемно-тематичним принципом та ґрунтуються на засадах об'єктивності, історизму, науковості, системності, всебічності. Вони мають сприяти засвоєнню аспірантами відповідних теоретичних знань та формуванню практичних умінь, необхідних для аналізу історичних та сучасних міграційних процесів. Рівень засвоєння матеріалу має відобразитися під час роботи на аудиторних заняттях, у процесі самостійного опрацювання рекомендованої літератури, а також при здійсненні підсумкового контролю.

**РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ТЕМАМИ
ТА ВИДАМИ РОБОТИ**

№ з/п	Теми	Кількість годин		
		Лекції (очна (денна, (вечірня))	Семінар- ські заня- ття (очна (денна, (вечірня))	Самостій на робота (очна (денна, (вечірня))
Модуль № 1.				
Україна в європейських міграційних процесах: теоретичні та практичні аспекти				
1.	Сучасні міграційні процеси: теоретичні засади та європейський контекст	2	2	8
2.	Міграційна політика України	2	2	8
3.	Українці в європейських міграційних процесах XI – початку XX ст.	2	2	8
4.	Українці в європейських міграційних процесах у 1920-х – на початку 1940-х років	2	2	8
5.	Українці в європейських міграційних процесах в умовах нацистського та комуністичного тоталітаризму (1940-ві – 1950-ті роки)	2	2	8
6.	Українська міграція до країн ЄС у 1990-х – на початку 2020-х років	2	2	8

7.	Європейська міграційна криза в умовах повномасштабної російсько-української війни	2	2	8
8.	Умови перебування українських біженців в країнах ЄС	2	2	8
9.	Європейці в українських міграційних процесах від найдавніших часів до початку ХХ ст.	2	2	8
10.	Європейці в українських міграційних процесах кінця ХХ – першої чверті ХХІ ст.	2	2	8
Кількість годин за модулем № 1		20	20	80
Усього годин		20	20	80

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ

Модуль № 1

Україна в європейських міграційних процесах: теоретичні та практичні аспекти

Тема № 1

Сучасні міграційні процеси: теоретичні засади та європейський контекст

Поняття міграційних процесів. Місце міграційних процесів в історичному розвитку людства. Види міграцій. Причини сучасних міграційних процесів.

Міграційна політика Європейського Союзу. Формування міграційної політики ЄС. Розвиток європейського законодавства у сфері міграції та притулку. Шенгенська угода. Дублінська конвенція. Амстердамський договір. Лісабонський договір. Принципи свободи пересування в ЄС та особливості контролю зовнішніх кордонів. Директива про тимчасовий захист переміщених осіб.

Сучасні міграційні тенденції в Європі. Міграційна криза 2015 р. Основні маршрути міграції до країн ЄС. Реакція європейських держав на зростання міграційних потоків. Вплив повномасштабної російсько-української війни на сучасні міграційні процеси в Європі.

Тема № 2

Міграційна політика України

Нормативно-правова база у сфері міграції. Конституційні засади свободи пересування. Законодавство України у сфері міграції. Основні нормативно-правові акти, що регулюють міграційні процеси в Україні.

Інституційне забезпечення міграційної політики в Україні. Система державних органів у сфері міграційної політики. Державна міграційна служба України. Державна прикордонна служба України. Міністерство внутрішніх справ України. Міністерство соціальної політики України.

Українська міграційна політика в умовах євроінтеграції. Співпраця України та ЄС у сфері міграції та мобільності населення. Угода про реадмісію, візова лібералізація та безвізовий режим між Україною та ЄС. Вплив повномасштабної російсько-української війни на сучасну міграційну політику України.

Тема № 3
Українці в європейських міграційних процесах
XI – початку XX ст.

Етапи еміграції українців у контексті європейських міграційних процесів. Перші міграційні процеси з українських земель. Хвилі української еміграції до європейських країн.

Еміграційні процеси в період Середньовіччя та литовсько-польську добу. «Шлюбна дипломатія» періоду Київської Русі. Особливості міграції українців до європейських країн в литовсько-польську добу.

Українська політична та трудова еміграція XVIII – початку XX ст. Початок політичної еміграції з України до європейських країн. Мазепинська еміграція. Початок української трудової міграції до Європи. Перша хвиля української еміграції.

Тема № 4
Українці в європейських міграційних процесах
у 1920-х – на початку 1940-х років

Становлення української політичної еміграції в Європі у міжвоєнний період. Причини української політичної міграції до європейських країн. Інтерновані вояки УГА та Армії УНР. Географія розміщення української еміграції в країнах Європи.

Інституціоналізація української політичної еміграції в Європі у 1920-х – на початку 1940-х років. Державний центр УНР в екзилі. Гетьманська (консервативно-козацька) еміграція. Українська націоналістична еміграція.

Тема № 5
Українці в європейських міграційних процесах в умовах нацистського
та комуністичного тоталітаризму (1940-ві – 1950-ті роки)

Примусове вивезення українців на роботи до Німеччини. Масове вивезення населення з окупованих територій (остарбайтери) до Німеччини як одна з форм примусової міграції. Кількість українського населення, відправленого на примусові роботи до Німеччини.

Українські переміщені особи та біженці в повоєнній Європі. Табори переміщених осіб. Соціальний склад українців в таборах Ді-Пі. Особливості проживання українців в таборах переміщених осіб.

Акція «Вісла» – повоєнна депортація українців. Початок акції «Вісла». Примусовість у її проведенні. Акція «Вісла» як злочин комуністичного режиму, що утвердився в повоєнній Польщі.

Тема № 6

Українська міграція до країн ЄС у 1990-х – на початку 2020-х років

Міграційні потоки з України до країн ЄС. Причини та особливості української міграції після проголошення незалежності України. Трудова міграція. Короткострокові поїздки громадян України з туристичною метою. Вплив безвізового режиму між Україною та ЄС на активізацію українського міграційного руху. Освітня міграція. Міграція з сімейних та інших приватних причин.

Новітня трудова міграція українців до країн Євросоюзу. Економічна криза 1990-х років та її вплив на активізацію трудової міграції українців до країн ЄС. Професійна структура зайнятості українських мігрантів у країнах ЄС. Російсько-українська війна та її вплив на трудову міграцію.

Соціально-економічні та демографічні наслідки української трудової міграції. Грошові перекази українських трудових мігрантів як чинник розвитку економіки України. Відтік робочої сили, дефіцит кадрів у низці важливих галузей, посилення регіональної диспропорції на ринку праці. «Відтік мізків». Загострення демографічних проблем.

Тема № 7

Європейська міграційна криза в умовах повномасштабної російсько-української війни

Початок міграційної кризи, спричиненої повномасштабною війною Росії проти України, та реакція європейської спільноти. Повномасштабне російське військове вторгнення в Україну та його вплив на міграційні процеси в Європі. Масове переміщення українських громадян до країн ЄС та формування найбільшої міграційної кризи в Європі після Другої світової війни.

Чисельність і географія перебування українських біженців у ЄС. Міграційна політика ЄС щодо українських біженців. Активація Директиви ЄС про тимчасовий захист переміщених осіб. Соціальна, гуманітарна та фінансова підтримка українських громадян у країнах ЄС.

Наслідки європейської міграційної кризи для України та перспективи

повернення українських біженців. Соціально-економічні та демографічні наслідки війни для України та держав Європи. Проблеми адаптації українських біженців, інтеграції у європейське суспільство. Перспективи повернення громадян України після завершення війни.

Тема № 8

Умови перебування українських біженців в країнах ЄС

Тимчасовий захист для українських біженців у Євросоюзі. Правовий статус українських біженців у країнах ЄС. Механізми надання тимчасового захисту.

Соціальна підтримка українських біженців у країнах ЄС. Забезпечення українських біженців житлом. Доступ українських громадян до ринку праці, системи освіти та медичного забезпечення країн ЄС. Інтеграція українських біженців в економічне життя держав перебування.

Освіта для дітей-біженців з України в ЄС. Доступ українських дітей в країнах ЄС до системи освіти. Навчання онлайн в українських школах. Навчалася в місцевих школах. Спеціальні адаптаційні класи. Українські здобувачі вищої освіти в європейських ЗВО. Адаптація дітей-біженців з України до освітніх систем європейських країн.

Тема № 9

Європейці в українських міграційних процесах від найдавніших часів до початку ХХ ст.

Грецька колонізація Північного Причорномор'я та Криму як початок міграцій європейців на українські землі. Грецька колонізація Північного Причорномор'я та Криму у VII–VI ст. до н. е. та її вплив на економічний і культурний розвиток регіону.

Міграції європейських народів на українські землі у добу Середньовіччя. Міграції європейських народів на українські землі за часів Київської Русі. Вихідці зі Скандинавії (нормани, або варяги). Поляки. Німці. Чехи. Угорці. Генуезці.

Європейці на українських землях у Новий час та на початку ХХ ст. Поляки. Німці. Чехи. Угорці. Греки. Болгари. Румуни. Словаки. Серби. Швейцарці. Італійці. Вплив європейських переселенців на розвиток економіки, культури, архітектури, освіти, міського середовища України. Міжкультурні контакти та взаємовпливи українського та європейського населення.

Тема № 10
Європейці в українських міграційних процесах
кінця XX – першої чверті XXI ст.

Особливості міграцій європейців до України наприкінці XX – у першій чверті XXI ст. Міграції європейців до України після проголошення її незалежності. Основні категорії іноземців, які прибували до України. Європейські міграційні впливи на соціально-економічний та культурний розвиток України. Освітня, професійна та інвестиційна мобільність між Україною та країнами ЄС.

Європейські волонтери в умовах російсько-української війни. Початок волонтерської діяльності європейців в Україні. Активізація волонтерської діяльності в умовах повномасштабної російсько-української війни. Напрями волонтерської діяльності європейців під час російсько-української війни.

Участь громадян країн ЄС у повномасштабній російсько-українській війні. Іноземні добровольці у складі добровольчих батальйонів (від 2014 р.). Інтернаціональний легіон територіальної оборони ЗСУ. Інтернаціональний (Міжнародний) легіон оборони України при Головному управлінні розвідки Міністерства оборони України. Іноземні добровольці у складі загальних підрозділів ЗСУ.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Модуль № 1

Україна в європейських міграційних процесах: теоретичні та практичні аспекти

Семінарське заняття № 1

Сучасні міграційні процеси: теоретичні засади та європейський контекст

Мета: ознайомити аспірантів із сутністю міграційних процесів та особливостями міграційних процесів в Європі; розвивати історичне мислення; сприяти формуванню наукового підходу до осмислення досягнень історичної науки.

План

1. Поняття міграційних процесів.
2. Міграційна політика Європейського Союзу.
3. Сучасні міграційні тенденції в Європі.
4. Європейська міграційна криза 2015 р.

Реферат:

1. Велика грецька колонізація VIII–VI ст. до н. е. (або Велике переселення народів IV–VII ст. – за вибором аспіранта) як одне з найбільших переміщень населення в історії.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Міжнародна організація з міграції (МОМ) та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) як основні міжнародні інституції з розв'язання міграційних проблем.

Рекомендована література:

Основна:

1. Андрейко, В. І. (2019). Розвиток міграційних процесів в Європі та Україна. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*. Вип. 2. С. 134–142.
2. Беседа, Д. (2018). Міграційна криза в ЄС та її вплив на безпекову ситуацію в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. № 12. С. 299–303.
3. Грицишена, З. О. (2024). Міграційні потоки українців внаслідок повномасштабної війни: погляди України та міжнародних організацій.

Економіка, управління та адміністрування. № 2. С. 128–138.

4. Малиновська, О. А. (2014). Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України. Аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2014. 47 с.

5. Barlai, M., Fähnrich, B., Griessler, C., Rhomberg, M. (2017). *The migrant crisis: European perspectives and national discourses*. Zürich: Lit Verlag. 386 p.

Додаткова:

1. Адамик, В., Стахова, Н. (2022). Трансформація європейської міграційної політики в умовах глобальних і регіональних викликів. *Вісник економіки*. Вип. 3. С. 137–151.

2. Малиновська, О. А. (2018). Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: НІСД. 472 с.

3. Романюк М. Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки. *Методологія і практика регулювання*. Львів: Світ, 1999. 292 с.

4. Словник сучасної суспільно-політичної лексики (1991–2022 рр.). (2024) / Відп. редактор І. А. Казиминова. Київ: Наукова думка. 500 с.

Інтернет-ресурси:

1. Кількість мігрантів у світі перевищила 270 мільйонів. (2019). *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2782330-killist-migrantiv-u-sviti-perevisila-270-miljoniv.html> (дата звернення: 02.02.2024).

2. Міграція – Компас. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. (2023). *The Council of Europe: guardian of Human Rights, Democracy and the Role of Law*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/migration> (дата звернення: 26.02.2024).

3. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. (2022). *EUR-Lex*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.071.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A071%3ATOC (дата звернення: 20.12.2023).

4. Document 12007L/TXT. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. (2007). *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT> (дата звернення: 03.01.2026).

5. Document 12012E/TXT. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. (2012). *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>

lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT (дата звернення: 03.01.2026).

6. How is the European migration crisis affecting Polish politics? (2017). *The London School of Economics and Political Science*. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2017/07/06/european-migration-crisis-affecting-polish-politics/> (дата звернення: 03.04.2024).

7. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. (1990). *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-rights-all-migrant-workers> (дата звернення: 24.03.2026).

8. International Migrants Day 18 December. (2025). *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/observances/migrants-day/background> (дата звернення: 24.03.2026).

9. Migrant crisis: EU-Turkey deal comes into effect. (2016). *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-35854413> (дата звернення: 11.03.2026).

10. Migrant crisis: Rallies in Europe as 9,000 arrive in Munich. (2015). *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-34235673> (дата звернення: 09.10.2025).

11. Migration crisis in Europe and the arctic route of migrants through Russia to Norway and Finland. (2016). *Norges arktiske universitet*. URL: https://uit.no/tavla/artikkel/599384/migration_crisis_in_europe_and_the_arctic_route_o (дата звернення: 11.12.2025).

12. Migration flows and the reintroduction of internal border controls: assessing necessity and proportionality. (2015). *EU Immigration and Asylum Law and Policy*. URL: <https://eumigrationlawblog.eu/migration-flows-and-the-reintroduction-of-internal-border-controls-assessing-necessity-and-proportionality/> (дата звернення: 18.02.2026).

13. The EU Pact on Migration and Asylum comes into force on the 12 June 2026 – Part 1. (2026). *Parliamentary Ombudsman – Malta*. URL: <https://ombudsman.org.mt/news-and-events/the-eu-pact-on-migration-and-asylum-comes-into-force-on-the-12-june-2026-part-1> (дата звернення: 09.03.2026).

14. The Schengen area explained. (2026). *European Council. Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/schengen-area/> (дата звернення: 24.03.2026).

15. United Nations High Commissioner for Refugees. (2026). URL: <https://www.unhcr.org/> (дата звернення: 01.03.2026).

Семінарське заняття № 2 **Міграційна політика України**

Мета: ознайомити аспірантів з міграційною політикою України; розвинути історичне мислення; сприяти формуванню наукового підходу до осмислення досягнень історичної науки.

План

1. Нормативно-правова база у сфері міграції.
2. Інституційне забезпечення міграційної політики в Україні.
3. Українська міграційна політика в умовах євроінтеграції.

Реферат:

1. Безвізовий режим між Україною та Європейським Союзом у контексті міграційних процесів.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Державна міграційна служба України як інституція реалізації державної міграційної політики.

Рекомендована література:

Основна:

1. Беседа, Д. (2018). Міграційна криза в ЄС та її вплив на безпекову ситуацію в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. № 12. С. 299–303.
2. Грицишена, З. О. (2024). Міграційні потоки українців внаслідок повномасштабної війни: погляди України та міжнародних організацій. *Економіка, управління та адміністрування*. № 2. С. 128–138.
3. Лібанова, Е. М. (2018). Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. № 2. С. 11–26.
4. Малиновська, О. А. (2014). Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України. Аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2014. 47 с.

Додаткова:

1. Малиновська, О. А. (2018). Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: НІСД. 472 с.
2. Романюк М. Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки. *Методологія і практика регулювання*. Львів: Світ, 1999. 292 с.
3. Lendel M. Migration of Ukrainians to Central European countries in the context of the Postmaidan internal and international crisis. *Public Policy and Administration*. 2016. Vol. 15, № 4. P. 549–563.

Інтернет-ресурси:

1. Загальна інформація. (2026). *Державна міграційна служба України*. URL: <https://dmsu.gov.ua/pro-dms/zagalna-informacziya.html> (дата звернення: 24.03.2026); Положення про Державну міграційну службу України. (2014). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.06.2024).
2. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». (2011). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення: 11.05.2024).
3. Закон України «Про громадянство України». (2001). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 11.05.2024).
4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». (2015). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 25.06.2024).
5. Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» (2015). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text> (дата звернення: 02.05.2024).
6. Закон України «Про імміграцію». (2001). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text> (дата звернення: 17.05.2024).
7. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». (2011). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> (дата звернення: 10.05.2024).
8. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». (2003). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення: 08.05.2024).
9. Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку оформлення і видачі посвідки на тимчасове проживання». (2011). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1110-11#Text> (дата звернення: 23.05.2024).
10. Стратегія державної міграційної політики України до 2025 року. (2017). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.11.2023).
11. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. (2021). *Міністерство*

закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciju-mizh-ukrayinoyu-ta-yes> (дата звернення: 01.03.2024).

12. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. (1994). *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text (дата звернення: 19.08.2025).

13. Угода про реадмісію осіб. (2020). *Представництво України при Європейському Союзі*. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/dialog-u-sferi-yusticiyi-i-svobodi-ta-bezpeki/ugoda-pro-readmisiyu-osib> (дата звернення: 02.03.2024).

Семінарське заняття № 3 **Українці в європейських міграційних процесах** **XI – початку XX ст.**

Мета: ознайомити аспірантів із процесами міграції українців до європейських країн в XI – на початку XX ст.; розвивати історичне мислення; сприяти формуванню наукового підходу до осмислення досягнень історичної науки.

План

1. Етапи еміграції українців у контексті європейських міграційних процесів.
2. Еміграційні процеси в період Середньовіччя та литовсько-польську добу.
3. Українська політична та трудова еміграція XVIII – початку XX ст.

Реферат:

1. Анна Ярославна в історії та історичній пам'яті.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Юрій Дрогобич (або інша особа – за вибором аспіранта) – видатний український культурний діяч епохи Відродження.

Рекомендована література:

Основна:

1. Кордон, М. В. (2010). Українська та зарубіжна культура. Підручник. 3-тє вид. Київ: Центр учбової літератури. 584 с.

2. Крижицький, С. Д., Зубар, В. М., Русяєва, А. С. (1998). Античні держави Північного Причорномор'я. Київ: Альтернативи. 352 с. (Україна крізь віки; т. 2).

3. Небелюк, М. (1952). Анна Ярославна українська княжна на королівському престолі Франції в XI сторіччі. Париж – Ліон. 64 с.

4. Подобєд, О. А. (2018). Культурне життя та повсякдення переміщених осіб і біженців з України у Західній Німеччині (друга половина 1940-х рр.). Дис. ... д-ра історичних наук: 07.00.01. Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. 549 с.

5. Рендюк, Т. (2021). До витоків української еміграції: передумови, основні форми та напрями формування перших зарубіжних груп і колоній етнічних українців. *Зовнішні справи*. Т. 31, № 5. С. 15–27.

6. Трощинський, В. П., Шевченко, А. А. (1999). Українці в світі. Київ: Альтернативи. 352 с. (Україна крізь віки; т. 15).

7. Чістякова, І. М., Воробйова, Г. В. (2023). Шлюбна дипломатія династії Рюриковичів. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. Т. 15, № 1. С. 199–207.

Додаткова:

1. Дзира, О. (2015). Друга хвиля еміграції українців до Канади: причини, характер і склад. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Вип. 24. С. 157–175.

2. Потульницький, Г. (2020). Проблеми мазепинської еміграції в дослідницькій спадщині Ореста Субтельного. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: *Історичні науки*. № 31. С. 127–133.

3. Kravchuk, O., Serbina, N., Bozhkov, A., Serbina, K., Tsyrf, I. (2025). Interreligious Relations in Medieval Ukraine: Coexistence of Christian, Jewish, and Muslim Communities. *Pharos Journal of Theology*. Vol. 106 (3), № 2. P. 1–13.

4. Subtelny, O. (2009). *Ukraine: A History*. Fourth Edition. Toronto – Buffalo – London. 784 p.

5. Tsebenko, A. (2022). Orthodox Church in the Context of State and Church Development in the Grand Duchy of Lithuania, Ruthenia, Samogitia and the Kingdom of Poland (1458–1509). *Східноєвропейський історичний вісник*. № 22. P. 24–32.

Інтернет-ресурси:

1. Арістова, А. В., Гаврилишина, Н. А., Гірік, С. І. (2022). Українська діаспора. *Велика українська енциклопедія*. URL: [https://vue.gov.ua/Українська діаспора](https://vue.gov.ua/Українська_діаспора) (дата звернення: 19.06.2025).

2. «Перший європейський амбасадор політично ще неіснуючої України». Інформаційні матеріали Українського інституту національної пам'яті до 180-річчя Михайла Драгоманова. (2021). *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/derzhsluzhbovcyam/pershyy-yevropeyskyu-ambasador-politychno-shche-neisnuuchoyi-ukrayiny-informaciyni-materialy-ukrayinskogo-instytutu-nacionalnoyi-pamyati-do-180-richchya-myhaula-dragomanova> (дата звернення: 19.11.2024).

3. Цей день в історії: початок української еміграції до Бразилії. (2018). *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2523260-sej-den-v-istorii-pocatok-ukrainskoi-immigracii-do-brazilii.html> (дата звернення 17.07.2025).

4. Ясь, О. В. (2005). Еміграція українського населення. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Emigraciya_ukr_naselennya (дата звернення: 03.01.2024).

5. 1672 – народився Пилип Орлик, гетьман Війська Запорозького, співавтор першої Конституції. (2022). *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/zhovten/21/1672-narodyvsya-pylup-orlyk-getman-ukrayiny-avtor-paktiv-i-konstytuciyi-prav-i-volnostey-zaporizkogo-viyska> (дата звернення: 11.09.2025).

6. Hancock, J. (2022). *Trade & Warfare in the Kievan Rus. World History Encyclopedia*. URL: <https://www.worldhistory.org/article/1980/trade--warfare-in-the-kievan-rus/> (дата звернення: 07.03.2026); Хведченя, С. (2015). «Шлях із Варягів у Греки»: з давніх-давен і до сьогодні. *Історико-географічні дослідження в Україні*. Ч. 13. С. 151–174.

7. Temporary protection for 4.35 million in December 2025. (2026). *Eurostat*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20260210-1> (дата звернення: 10.03.2026).

Семінарське заняття № 4 **Українці в європейських міграційних процесах** **у 1920-х – на початку 1940-х років**

Мета: ознайомити аспірантів із процесами міграції українців до європейських країн у 1920-х – на початку 1940-х років; розвивати історичне мислення; сприяти формуванню наукового підходу до осмислення досягнень історичної науки.

План

1. Становлення української політичної еміграції в Європі у міжвоєнний період.
2. Інституціоналізація української політичної еміграції в Європі у 1920-х – на початку 1940-х років:
  - 2.1. Державний центр УНР в екзилі.
  - 2.2. Гетьманська (консервативно-козацька) еміграція.
  - 2.3. Українська націоналістична еміграція.

Реферат:

1. Національно-культурна діяльність української еміграції в країнах Європи у 1920-ті – 1930-ті роки.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Андрій Лівіцький (або інший діяч – за вибором аспіранта) – представник української політичної еміграції в Європі у міжвоєнний період.

Рекомендована література:

Основна:

1. Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі: статті і матеріали. (1993). Філадельфія – Київ – Вашингтон. 494 с.
2. Лівіцький, М. (1984). ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками. Мюнхен – Філадельфія: Українське Інформаційне Бюро. 72 с.
3. Маркус, В. (1986). Екзильний Уряд Української Народної Республіки в міжвоєнний період (1921–1939): міжнародно-правна та порівняльна аналіза. *Сучасність*. № 12. С. 70–84.
4. Микола Плав'юк: Україна – життя моє. Т. 2: Микола Плав'юк: особисто причетний. (2002). Київ: Вид-во ім. О. Теліги. 608 с.
5. Осташко, Т. С. (2000). Український козацький рух в еміграції (1919–1939). *Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія*. Вип. 4. С. 285–294.
6. Стельникович, С. В. (2021). Тарас Бульба-Боровець: «Ми не можемо ні на хвилину припиняти нашої боротьби». Київ: Парламентське видавництво. 280 с.

Додаткова:

1. Боярський, П. К. (1947). Внутрішня політика Організації Українських Націоналістів. Женева, 1947. 80 с.
2. Косик, В. М. (1999). Розкол ОУН (1939–1940): збірник документів. 2-ге вид., випр. й доп. Львів. 136 с.

3. Хоменко, В. (2017). Повернення Михайла Грушевського до України у 1924 році: історіографія питання. *Сіверянський літопис*. № 1–2. С. 198–206.

4. Шамраєва, В. (2001). Андрій Ливицький: штрихи до політичної біографії. *Київська старовина*. № 1. С. 156–166.

5. Шанковський, Л. (1958). Похідні групи ОУН. Причинки до історії похідних груп ОУН на центральних і східних землях України в 1941–1943 рр. Мюнхен. 370 с.

Інтернет-ресурси:

1. Вбивство Коновальця у розсекречених документах СЗРУ. (2025). *Служба зовнішньої розвідки України*. URL: <https://szru.gov.ua/history/stories/vbyvstvo-konovaltsya-u-rozsekrechenykh-dokumentakh-szru> (дата звернення: 11.11.2025).

2. Савченко, Г. П. (2005). Еміграція військовиків Армії УНР та УГА. *Енциклопедія історії України*. Т. 3: У-Й. http://www.history.org.ua/?termin=Emigraciya_vijskovykyv_UNR_ta_UGA (дата звернення: 04.01.2024).

3. Ясь, О. В. (2005). Еміграція українського населення. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Emigraciya_ukr_naselennya (дата звернення: 03.01.2024).

4. 1926 – вбито Симона Петлюру, Голову Директорії та головного Отамана Армії УНР. (Б. д.). *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://www.uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/traven/25/1926-vbyto-symona-petlyuru-golovu-dyrektoriyi-ta-golovного-otamana-armiyi-unr> (дата звернення: 11.11.2025).

Семінарське заняття № 5

Українці в європейських міграційних процесах в умовах нацистського та комуністичного тоталітаризму (1940-ві – 1950-ті роки)

Мета: ознайомити аспірантів із процесами міграції українців в умовах нацистського та комуністичного тоталітаризму у 1940-х – 1950-х роках; розвивати історичне мислення; сприяти формуванню наукового підходу до осмислення досягнень історичної науки.

План

1. Примусове вивезення українців на роботи до Німеччини.
2. Українські переміщені особи та біженці в повоєнній Європі.
3. Акція «Вісла» – повоєнна депортація українців.

Реферат:

1. Повсякдення українців у таборах для переміщених осіб (Ді-Пі) у Західній Німеччині після Другої світової війни.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Памфлет Івана Багряного «Чому я не хочу вертатись до СРСР?» та його вплив на українських біженців.

Рекомендована література:

Основна:

1. Акція «Вісла». Документи. (1997) / Упорядкування, редакція Є. Місила. Львів – Нью Йорк. 564 с.

2. Багрянний, І. (1946). Чому я не хочу вертатись до СРСР. Вінніпег, 38 с.

3. Кобченко, К. (2020). Українці а епоху Ді-Пі: від культури повсякдення до творення (транс)національної громади. *Народна творчість та етнологія*. № 1. С. 14–22.

4. Подобед, О. А. (2018). Культурне життя та повсякдення переміщених осіб і біженців з України у Західній Німеччині (друга половина 1940-х рр.). Дис. ... д-ра історичних наук: 07.00.01. Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. 549 с.

5. Стельникович, С. В. (2015). Житомирсько-Вінницький регіон в умовах нацистської окупації (1941–1944 рр.). Житомир: Вид. О. О. Євенок. 592 с. 219.

6. Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст.: історичні нариси. Кн. 2. (2011) / Редкол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк, Ю. А. Левенець та ін. Київ: Наукова думка. 943 с.

Додаткова:

1. Гальчак, С. Д. (2009). На узбіччі суспільства: доля українських «остарбайтерів» (Поділля, 1942–2007 рр.). Вінниця: Меркьюрі-Поділля. 768 с.

2. Кучер, В. І., Потильчак, О. В. (2011). Україна 1941–1944. Трагедія народу за фасадом Священної війни. Київ – Біла Церква: Білоцерківдрук. 368 с.

3. Селешко, М. (1991). Вінниця. Спомини перекладача комісії дослідів злочинів НКВД в 1937–1938. Нью-Йорк – Торонто – Лондон – Сідней: Фондація ім. О. Ольжича. 211 с.

Інтернет-ресурси:

1. Арістова, А. В., Гаврилишина, Н. А., Гірік, С. І. (2022). Українська діаспора. *Велика українська енциклопедія*. URL: [https://vue.gov.ua/Українська діаспора](https://vue.gov.ua/Українська_діаспора) (дата звернення: 19.06.2025).

2. Заброварний, С. (2001). Акція Вісла. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-43576> (дата звернення: 18.06.2024).

3. Ільюшин, І. І. (2003). «Вісла», акція. *Енциклопедія історії України. Т. 1: А-В*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Visla_aktsiia (дата звернення: 18.06.2024).

4. Кобченко, К. (Б. д.). Українська еміграція в Німеччині після Другої світової війни. *Die Ukraine und Deutschland im 20. Jahrhundert*. URL: <https://www.ukrainianhistoryportal.org/uk/themenmodule/der-kalte-krieg/die-ukrainischen-emigranten-in-deutschland-nach-dem-zweiten-weltkrieg-dritte-emigrationswelle/> (дата звернення: 10.12.2023).

5. Лодигіна, А. (Б. д.). Чому я не хочу вертатись в СРСР: памфлет Івана Багряного, що врятував життя сотням тисяч українців. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/10/2/256845/> (дата звернення: 08.02.2024).

6. Пастушенко, Т. В., Першина, Т. С. (2022). Остарбайтери. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-77436> (дата звернення: 11.05.2024).

7. Подобєд, О. (2019). Українська родина в епоху ДіПі. *Україна модерна*. URL: <https://uamoderna.com/md/podobed-displaced-person/> (дата звернення: 07.07.2024).

8. 1942, початок примусового вивезення населення України в Німеччину. (2017). *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/sichen/18/1942-pochatok-prymusovogo-vyvezennya-naselennya-ukrayiny-v-nimechchynu> (дата звернення: 08.05.2024).

9. 1947 – почалася акція «Вісла». (Б. д.). *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/kviten/28/1947-pochalasya-akciya-visla> (дата звернення: 19.06.2024).

10. Markus, V. (1984). Displaced persons. *Internet Encyclopedia of Ukraine*. URL: <https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CD%5CI%5CDisplacedPersons.htm> (дата звернення: 18.07.2025).

Семінарське заняття № 6
Українська міграція до країн ЄС
у 1990-х – на початку 2020-х років

Мета: ознайомити аспірантів з українською міграцією до країн ЄС у 1990-х – на початку 2020-х років; розвивати історичне мислення; сприяти формуванню наукового підходу до осмислення досягнень історичної науки.

План

1. Міграційні потоки з України до країн ЄС.
2. Новітня трудова міграція українців до країн Євросоюзу.
3. Соціально-економічні та демографічні наслідки української трудової міграції.

Реферат:

1. Умови праці українських трудових емігрантів в країнах ЄС наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Українська трудова еміграція до європейських країн: історичні реалії та сучасні прояви.

Рекомендована література:

Основна:

1. Лібанова, Е. М. (2018). Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. № 2. С. 11–26.
2. International Migration 2020 Highlights. (2020). New York. 53 p.
3. Jaroszewicz, M. (2018). Migration from Ukraine to Poland. The trend stabilises. Warsaw: OSW. 18 p.
4. Kiryukhin, D. I. (2019). Outmigration from Ukraine: Losing Brains and Brawn. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Вип. 4. С. 32–36.

Додаткова:

1. Єгоров, І. Ю. (2024). Еміграція українських учених та її вимірювання. *Статистика України*. № 3. С. 39–47.
2. Нікітенко, Л. О. (2019). «Відтік мізків» та його наслідки для України. *Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23 квітня*

2019 р.). Вінниця. С. 245–249 Безуглий, П. Г. (2018). Теоретичні засади дослідження міграційних процесів. *Політичне життя*. № 1. С. 5–13.

3. Lendel M. Migration of Ukrainians to Central European countries in the context of the Postmaidan internal and international crisis. *Public Policy and Administration*. 2016. Vol. 15, № 4. P. 549–563.

Інтернет-ресурси:

1. Абрамович, О. (2023). Біженці та економіка – які наслідки для ЄС має вплив українців. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/bizhentsi-ta-ekonomika-yaki-naslidky-dlya-yes-maye-naplyv-ukrayintsiv/32641171.html> (дата звернення: 20.02.2024).

2. Арістова, А. В., Гаврилишина, Н. А., Гірік, С. І. (2022). Українська діаспора. *Велика українська енциклопедія*. URL: [https://vue.gov.ua/Українська діаспора](https://vue.gov.ua/Українська_діаспора) (дата звернення: 19.06.2025).

3. Безвізовий режим. Угода між Україною та ЄС. (2017). *Посольство Естонії. Київ*. URL: <https://kyiv.mfa.ee/bezvzovij-rezhim-ugoda-mzh-ukrajinoju-ta-jevropejskim-spvtovaristvom/> (дата звернення: 01.03.2024).

4. Кригель, М. (2020). Президент НАНУ Анатолій Загородній: Якщо не припинити відтік мізків, наука в Україні помре ще до середини ХХІ століття. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/12/16/7276754/> (дата звернення: 11.11.2024).

5. Перекази в Україну: скільки коштів перераховують з-за кордону. (2021). *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/26/infografika/finansy/perekazy-ukrayinu-skilky-koshtiv-pererachovuyut-kordonu> (дата звернення: 14.12.2023).

6. Скільки українців виїхало на заробітки за кордон за останні чотири роки. (2019). *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/01/11/infografika/suspilstvo/skilky-ukrayincziv-vuyixalo-zarobitky-kordon-ostanni-chotyry-roky> (дата звернення: 10.12.2023).

7. Стратегія державної міграційної політики України до 2025 року. (2017). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

8. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019–2021 роках (2021). *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax> (дата звернення:

10.12.2023).

9. Krapivtsova, D. (2025). Кількість українських студентів закордоном зросла більш ніж у 5 разів. *In Poland*. URL: <https://inpoland.net.pl/novosti/kilkist-ukra%20d1%97nskikh-studentiv-zakordonom-zroslo-bilsh-nizh-u-5-raziv/> (дата звернення: 05.01.2026).

10. Number of outbound tourism departures | Ukraine. (2024). *Statbase. Global Data & Statistics Hub*. URL: <https://statbase.org/data/ukr-outbound-tourism-departures/> (дата звернення: 04.01.2025).

11. Ukrainian citizens in the EU. (2022). *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ukrainian_citizens_in_the_EU (дата звернення: 11.03.2025).

Семінарське заняття № 7 **Європейська міграційна криза в умовах** **повномасштабної російсько-української війни**

Мета: ознайомити аспірантів з європейською міграційною кризою в умовах повномасштабної російсько-української війни; розвивати історичне мислення; сприяти формуванню наукового підходу до осмислення досягнень історичної науки.

План

1. Початок міграційної кризи, спричиненої повномасштабною війною Росії проти України, та реакція європейської спільноти.
2. Чисельність і географія перебування українських біженців у ЄС.
3. Наслідки європейської міграційної кризи для України та перспективи повернення українських біженців.

Реферат:

1. Спогади українських біженців про досвід їх перебування в країнах Євросоюзу.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Тимчасовий захист та статус біженця в країнах ЄС: основні відмінності.

Рекомендована література:

Основна:

1. Åslund, A. (2022). A New Perspective on the Ukrainian Refugee Crisis.

CESifo Forum. 4, vol. 23. P. 3–7.

2. Duszczuk, M., Kaczmarczyk, P. (2022). Poland and War Refugees from Ukraine – Beyond Pure Aid. *CESifo Forum*. 4, vol. 23. P. 36–40.

Додаткова:

1. Адамик, В., Стахова, Н. (2022). Трансформація європейської міграційної політики в умовах глобальних і регіональних викликів. *Вісник економіки*. Вип. 3. С. 137–151.

Інтернет-ресурси:

1. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт. (2023). *Центр економічної стратегії*. URL: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/> (дата звернення: 13.02.2024).

2. В ООН назвали кількість українських біженців, які зареєструвалися в Європі. (2022). *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/28/novyna/suspilstvo/oon-nazvaly-kilkist-ukrayinskykh-bizhencziv-yaki-zareyestruvalysya-uevropi> (дата звернення: 11.02.2024).

3. Гірник, К. (2023). Кількість українських біженців збільшилася в усіх країнах ЄС, крім однієї, – Євростат. *Уніан*. URL: <https://www.unian.ua/world/ukrajinski-bizhenci-v-yes-v-yaki-krajini-naybilshe-jidut-ukrajinci-12480807.html> (дата звернення: 14.02.2024).

4. Додому в Україну з ЄС повернулися 11 мільйонів біженців – єврокомісар. (2023). *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3679776-dodomu-v-ukrainu-z-es-povernulisa-11-miljoniv-bizencziv-evrokomisar.html> (дата звернення: 19.02.2024).

5. Стало відомо, скільки українців повернулися з Польщі за час війни. (2022). *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/28/novyna/suspilstvo/stalo-vidomo-skilky-ukrayincziv-povernulysya-polshhi-chas-vijny> (дата звернення: 11.02.2024).

6. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року. (2017). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 23.07.2024).

7. Топ-3 країни, куди переїжджають українські біженці з Польщі. (2024). *Finance.ua*. URL: <https://news.finance.ua/ua/top-3-krainy-kudy-perezchayut-ukrains-ki-bizhenci-z-pol-shhi> (дата звернення: 21.02.2024).

8. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of

introducing temporary protection. (2022). *EUR-Lex*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.071.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A071%3ATOC (дата звернення: 20.12.2023).

9. EU countries agree to host Ukrainian refugees under exceptional protection scheme. (2022). *Euronews*. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/03/03/eu-countries-agree-to-trigger-a-never-used-law-to-host-ukrainian-refugees> (дата звернення: 19.02.2024).

10. More than 1.2 million refugees flee Ukraine. (2022). *France 24*. URL: <https://www.france24.com/en/live-news/20220304-more-than-1-2-million-refugees-flee-ukraine> (дата звернення: 21.02.2024).

11. Temporary protection for 4.2 million people in October. (2024). *Eurostat*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20241206-2> (дата звернення: 10.03.2026).

12. Temporary protection for 4.35 million in December 2025. (2026). *Eurostat*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20260210-1> (дата звернення: 10.03.2026).

13. Ukraine Refugee Situation. (2024). *Operational Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 24.02.2024).

14. Ukrainian refugees: Council extends temporary protection until March 2026. (2024). *European Council. Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/ukrainian-refugees-council-extends-temporary-protection-until-march-2026/> (дата звернення: 03.03.2026).

Семінарське заняття № 8

Умови перебування українських біженців в країнах ЄС

Мета: ознайомити аспірантів з умовами перебування українських біженців в країнах ЄС; розвивати історичне мислення; сприяти формуванню наукового підходу до осмислення досягнень історичної науки.

План

1. Тимчасовий захист для українських біженців у Євросоюзі.
2. Соціальна підтримка українських біженців у країнах ЄС.
3. Освіта для дітей-біженців з України в ЄС.

Реферат:

1. Умови перебування українських біженців у Польщі (або іншій країні ЄС – за вибором аспіранта).

Питання на самостійне опрацювання:

1. Демографічна криза в Україні як наслідок російсько-української війни.

Рекомендована література:

Основна:

1. Åslund, A. (2022). A New Perspective on the Ukrainian Refugee Crisis. *CESifo Forum*. 4, vol. 23. P. 3–7.

2. Duszczuk, M., Kaczmarczyk, P. (2022). Poland and War Refugees from Ukraine – Beyond Pure Aid. *CESifo Forum*. 4, vol. 23. P. 36–40.

Додаткова:

1. Адамик, В., Стахова, Н. (2022). Трансформація європейської міграційної політики в умовах глобальних і регіональних викликів. *Вісник економіки*. Вип. 3. С. 137–151.

Інтернет-ресурси:

1. Власенко, В. (2023). Слухання у ПАРЕ: школам у Європі потрібні українські студії. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/sluhanna-u-rare-do-evropejskih-skil-treba-vvesti-ukrainski-studii/a-67738867> (дата звернення: 12.01.2024).

2. Голова ДМС пояснила різницю між статусом «біженця» та «тимчасовим захистом» українців за кордоном. *Державна міграційна служба України*. URL: <https://dmsu.gov.ua/news/dms/14957.html> (дата звернення: 22.02.2024).

3. Додому в Україну з ЄС повернулися 11 мільйонів біженців – єврокомісар. (2023). *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3679776-dodomu-v-ukrainu-z-es-povernulisa-11-miljoniv-bizenciv-evrokomisar.html> (дата звернення: 19.02.2024).

4. Медична допомога та психологічна підтримка в Німеччині для українців: як отримати та контакти. (2022). *EnableMe Ukraine*. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/medicna-dopomoga-ta-psihologicna-pidtrimka-v-nimeccini-dla-ukrainsiv-ak-otrimati-ta-kontakti-8975> (дата звернення: 22.02.2024).

5. Озтурк, І. (2023). Освіта українських біженців: німці помітили цікавий факт. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/osvita-ukrajinskikh-bizhentsiv-nimtsi-pomitili-tsikavij-fakt-974229.html> (дата звернення: 28.12.2023).

6. У школах країн ЄС навчається близько 450 тисяч українських дітей – єврокомісарка з питань внутрішніх справ. (2023). *Суспільне новини*. URL: <https://susplne.media/497968-u-skolah-krain-es-navcaetsa-blizko-450-tisac>

ukrainskih-ditej-evrokomisarka-z-pitan-vnutrisnih-sprav/ (дата звернення: 26.12.2023).

7. Ульяненко, В. (2024). У яких країнах Європи найбільші виплати для українських біженців. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/u-jakikh-krajinakh-jevropi-najbilshi-viplati-dlja-ukrajinskikh-bizhentsiv-986257.html> (дата звернення: 09.03.2024).

8. Чорний, А. (2026). Українці принесли Польщі 328,6 млрд злотих: у 8 разів більше, ніж країна витратила на допомогу Україні. *Mega*. URL: <https://mega.if.ua/ukrayinczi-prynesly-polshhi-3286-mlrd-zlotyh-u-8-raziv-bilshe-nizh-krajina-vytratyla-na-dopomogu-ukrayini/> (дата звернення: 04.03.2026).

9. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. (2022). *EUR-Lex*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.071.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A071%3ATOC (дата звернення: 20.12.2023).

10. Fleeing Ukraine: Your rights in the EU. (2025). *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/information-people-fleeing-war-ukraine/fleeing-ukraine-your-rights-eu_en (дата звернення 01.02.2026).

11. Practical recommendations on the provision of emergency placement in private accommodation for persons displaced from Ukraine. (2022). *European Union Agency for Asylum*. URL: https://www.euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/2022-05/Private-accommodation-persons-displaced-from-Ukraine_0.pdf (дата звернення: 01.08.2025).

12. Strengthening Human Capital: How Ukraine and Moldova Can Retain and Reconnect Their Students. (2025). *Free Network*. URL: <https://freepolicybriefs.org/2025/12/22/how-ukraine-moldova-retain-students/> (дата звернення: 09.01.2026).

13. Temporary protection for 4.35 million in December 2025. (2026). *Eurostat*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20260210-1> (дата звернення: 10.03.2026).

14. Ukrainian refugees: Council extends temporary protection until March 2026. (2024). *European Council. Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/ukrainian-refugees-council-extends-temporary-protection-until-march-2026/> (дата звернення: 03.03.2026).

Семінарське заняття № 9
Європейці в українських міграційних процесах
від найдавніших часів до початку XX ст.

Мета: ознайомити аспірантів з міграціями європейців на українські землі від найдавніших часів до початку XX ст.; розвивати історичне мислення; сприяти формуванню наукового підходу до осмислення досягнень історичної науки.

План

1. Грецька колонізація Північного Причорномор'я та Криму як початок міграцій європейців на українські землі.
2. Міграції європейських народів на українські землі у добу Середньовіччя.
3. Європейці на українських землях у Новий час та на початку XX ст.

Реферат:

1. Чехи (*або інша європейська етнічна меншина – за вибором аспіранта*) в історії та культурі України.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Причини міграції європейців на українські землі в різні історичні періоди.

Рекомендована література:

Основна:

1. Калакура, Я. (2006). Поляки на землях України: ментально-етнографічний портрет XX століття. *Наукові записки. Курасівські читання*. Кн. 1. С. 173–186.
2. Котляр, М. Ф. (1993). Утворення Давньоруської держави. Київ: Ін-т історії України АН України. 44 с.
3. Крижицький, С. Д., Зубар, В. М., Русяєва, А. С. (1998). Античні держави Північного Причорномор'я. Київ: Альтернативи. 352 с. (Україна крізь віки; т. 2).
4. Літопис руський. За Іпатським списком. (1989) / Перекл. Л. Махновець. Київ: Дніпро. 591 с.
5. Пріцак, О. (1997). Походження Русі. Стародавні скандинавські джерела (крім ісландських саг). Т. 1. Київ: Обереги. 1080 с.
6. Русина, О. В. (1998). Україна під татарами і Литвою. Київ: Альтернативи. 320 с. (Україна крізь віки; т. 6).

Додаткова:

1. Гутів, Б. І., (2023). Становлення та розвиток Боспорського царства: окремі історико-правові аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Вип. 79, Ч. 1. С. 30–34.
2. Костюк, М. П. (2003). Німецькі колонії на Волині (XIX – початок XX ст.). Тернопіль: Підручники і посібники. 384 с.
3. Чехи на Волині: історія та сучасність: збірник наукових праць. (2014). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 176 с.
4. Яковенко, Н. М. (2005). Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ: Критика. 584 с.

Інтернет-ресурси:

1. Античні міста-колонії Північного Причорномор'я (VII ст. до н. е. – IV ст. н. е.). (2021). *Скарбниця Національного музею історії України*. URL: https://goldenukr.com.ua/?page_id=2689 (дата звернення: 09.01.2026).
2. Буйських, А. В. (2021). Античні держави Північного Причорномор'я. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Античні_держави_Північного_Причорномор'я (дата звернення: 18.02.2026).
3. Верховський, В. (2020). Генуезькі колонії у Північному Причорномор'ї. *Голос Криму – Культура*. URL: <https://culture.voicecrimea.com.ua/uk/henuezki-koloni-u-pivnichnomu-prychornomog-i/> (дата звернення: 22.12.2025).
4. Віднянський, С. В. (2013). Чехи в Україні. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Chekhy_Ukraini (дата звернення: 11.02.2024).
5. Врадій, В., Шкляр, Л. (2004). Болгари. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-36706> (дата звернення: 24.04.2025); Павленко, В. В. (2003). Болгари в Україні. *Енциклопедія історії України. Т. 1: А–В*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Bolhary_Ukraini (дата звернення: 24.04.2025).
6. Добржанський, О. В., Чучко, М. К. (2012). Румуни в Україні. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=rumuny_v_ukrajini (дата звернення: 18.12.2025).
7. Етнічні депортації греків України. (2024). *Новини українців на Кіпрі*. URL: <https://ukrcy.news/2024/02/09/etnichni-deportacziyi-grekiv-ukrayiny/> (дата звернення: 27.02.2024).
8. Кобаль, Й. В. (2013). Угорці в Україні. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Uhortsi_v_Ukraini (дата звернення: 18.12.2025).

12.02.2024).

9. Кудряченко, А. І., Солошенко, В. В. (2021). Німці. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-72429> (дата звернення: 11.02.2024).

10. Папакін, А. Г. (2011). Поляки в Україні. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=poljaky_v_ukrajni (дата звернення: 22.02.2024).

11. Святий Климент I, Папа і мученик. (2024). *Одесько-Сімферопольська дієцезія*. URL: <https://www.rkc.odessa.ua/23-> (дата звернення: 11.01.2026).

12. Українець, який відшукав унікальний скарб Стародавнього світу. (2019). *24 канал*. URL: https://24tv.ua/ukrayinets_yakiy_vidshukav_unikalniy_skarb_starodavnogo_svitu_n1105603 (дата звернення: 11.01.2026).

13. Шкляр, Л. Є. (2004). Греки. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-26956> (дата звернення: 18.02.2025).

Семінарське заняття № 10 **Європейці в українських міграційних процесах** **кінця XX – першої чверті XXI ст.**

Мета: ознайомити аспірантів з міграціями європейців до України наприкінці XX – у першій чверті XXI ст.; розвивати історичне мислення; сприяти формуванню наукового підходу до осмислення досягнень історичної науки.

План

1. Особливості міграцій європейців до України наприкінці XX – у першій чверті XXI ст.
2. Європейські волонтери в умовах російсько-української війни.
3. Участь громадян країн ЄС у повномасштабній російсько-українській війні.

Реферат:

1. Туристичні міста та об'єкти України, які найбільше відвідують європейці.

Питання на самостійне опрацювання:

1. Європейські волонтерські організації та їх діяльність в Україні.

Рекомендована література:

Основна:

1. Мірко, Н., Ладонько, Л. (2023). Міжнародне волонтерство та розвиток громадського сектору. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. № 6. С. 128–140.

2. Freeman, C. (2025). *The Mad and the Brave: The Untold Story of Ukraine's Foreign Legion*. Harper Collins Publishers Limited. 320 p.

Додаткова:

1. *White Supremacy Extremism: The Transnational Rise of the Violent White Supremacist Movement*. The Soufan Center, 2019. 78 p.

Інтернет-ресурси:

1. Захаров, Д. (2021). У 2020 році Україну відвідали вчетверо менше іноземців, ніж у 2019 р. *Уніан*. URL: <https://www.unian.ua/tourism/news/u-2020-roci-ukrajinu-vidvidali-vchetvero-menshe-inozemciv-nizh-u-2019-novini-11339438.html> (дата звернення 18.11.2024).

2. Іноземні волонтери зустрілись з представниками владних структур. (2023). *Львівська обласна військова адміністрація*. URL: <https://loda.gov.ua/news/87239> (дата звернення: 05.01.2024).

3. Мельник, В. (2023). Зі шведського Риксдагу до української армії: історія екс-депутатки Керолін Норденгріп. *Вікна*. URL: <https://vikna.tv/istorii/rozpovidi/shvedska-deputatka-vstupyla-do-zsu-istoriya-kerolin-nordengrip/> (дата звернення: 22.06.2025).

4. Поліщук, В. (2023). Іноземці у складі ЗСУ: кого беруть та що гарантують. *Армія Inform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/01/10/inozemci-u-skladi-zsu-kogo-berut-ta-shho-garantuyut/> (дата звернення: 15.12.2024).

5. Скільки іноземців відвідало Україну з 2022 року: громадяни яких країн серед лідерів. (2025). *Comments.ua*. URL: <https://society.comments.ua/ua/news/migration/skilki-inozemciv-vidvidalo-ukrainu-z-2022-roku-gromadyani-yakih-krain-sered-lideriv-757624.html> (дата звернення: 11.08.2025).

6. Скільки іноземців щорічно відвідує Україну? (2017). *Дзеркало медіа*. URL: <https://dzerkalo.media/news/skilki-inozemtsiv-schorichno-vidvidue-ukrainu-infografika> (дата звернення 22.12.2024).

7. Створено спецпідрозділ Інтернаціонального легіону при ГУР МО України, він вже виконує бойові завдання. (2022). *Головне*

управління розвідки Міністерства оборони України. URL: <https://gur.gov.ua/content/stvoreno-spetspidrozdil-internatsionalnoho-lehionu-pry-hur-mo-ukrainy-vin-vzhe-vykonuie-boiovi-zavdannia.html> (дата звернення: 15.12.2024).

8. У Бериславі на Херсонщині внаслідок російських обстрілів є загиблі та поранені іноземні волонтери. (2024). *Суспільне новини*. URL: <https://suspilne.media/674998-u-berislavi-na-hersonsini-vnaslidok-rosijskih-obstriliv-e-zagibli-ta-poraneni-inozemni-volonteriv/> (дата звернення: 06.03.2024).

9. Україну торік відвідали понад 4 мільйони іноземців. (2022). *Українформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3388681-ukrainu-torik-vidvidali-ponad-4-miljoni-inozemciv.html> (дата звернення: 07.10.2023).

10. A year of solidarity with Ukraine. (2024). *People in Need*. URL: <https://www.peopleinneed.net/what-we-do/humanitarian-aid-and-development/ukraine> (дата звернення: 04.09.2025).

11. Foreign citizens who visited Ukraine in 2008 year, by countries. (2008). *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/tyr/tyr_e/vig2008_e.htm?utm (дата звернення 01.05.2025).

12. Klitina, A. (2023). Meet the Polish Volunteers Evacuating Injured Troops from Besieged Soledar. *Kyiv Post*. URL: <https://www.kyivpost.com/post/11256> (дата звернення: 11.09.2025).

13. Līcīte, M. (2022). Jurašs paziņojis par Saeimas deputāta mandāta nolikšanu. *Lsm.lv*. URL: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/jurass-pazinojiss-par-saeimas-deputata-mandata-noliksanu.a447809/> (дата звернення: 22.06.2025).

14. Ukraine – International tourism. (2022). *Countryeconomy.com*. URL: <https://countryeconomy.com/trade/international-tourism/ukraine> (дата звернення 12.06.2025).

15. Wordsworth, A. (2025). The extraordinary story of the foreign volunteers fighting for Ukraine. *The Telegraph*. URL: <https://www.telegraph.co.uk/books/non-fiction/review-the-mad-and-the-brave-colin-freeman/> (дата звернення: 17.09.2025).

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Важливе завдання вищої школи, у тому числі при підготовці доктора філософії, – випуск фахівця, який не лише здобуває знання з відповідними вміннями у межах навчальної програми, а й володіє методологією самостійної роботи. Тим більше, що в сучасних умовах реформування системи вищої освіти акцент робиться саме на аспекті самостійної діяльності. Самостійна робота, таким чином, сприяє формуванню умінь та внутрішньої мотивації, які допомагають органічно адаптуватися практично у будь-якому фаховому середовищі.

Повноцінне засвоєння аспірантами знань та формування умінь при вивченні освітньої компоненти «Україна в європейських міграційних процесах» також передбачає проведення самостійної роботи. Вона проявляється у підготовці до семінарських (аудиторних) занять, написанні рефератів як одного із видів навчально-дослідницьких робіт, підготовці питань, що виносяться на самостійне опрацювання, та до підсумкового контролю (модульної контрольної роботи, заліку) з освітньої компоненти.

Підготовка до семінарських (аудиторних) занять передбачає виконання наступних елементів самостійної роботи:

- ознайомлення з темою семінарського заняття;
- опрацювання лекційного матеріалу;
- ознайомлення з рекомендованою літературою (основною та додатковою), інтернет-ресурсами;
- опрацювання частини, доступної для аспіранта, основної та додаткової літератури, інтернет-ресурсів;
- за необхідності – оформлення виписок, тез, плану, конспекту, схем, таблиць тощо;
- формулювання висновків та самоаналіз рівня засвоєння навчального матеріалу.

Написання реферату. Підготовка реферативних робіт є найпростішим видом навчально-дослідницької діяльності аспіранта. Існує два основних види реферату – репродуктивний та творчий. Кожен із них передбачає певний рівень навчально-дослідницької діяльності: або ж короткий письмовий виклад реферованого матеріалу, базований на описовому методі дослідження, або ж самостійну навчально-дослідницьку діяльність, основувану як на описовому, так і на аналітичному методах дослідження. І у першому, і в другому випадках реферат повинен бути самостійною (індивідуальною) навчально-дослідницькою роботою.

Орієнтовна тематика рефератів запропонована до кожного семінарсь-

кого заняття. Вона відображає відповідні проблеми, що розглядаються у рамках того або іншого семінарського заняття. Під час семінарських занять оприлюднені реферати заслуховуються та обговорюються аспірантами за участі викладача.

Підготовка питань, що виносяться на самостійне опрацювання, включає:

- ознайомлення з переліком питань для самостійного опрацювання, які запропоновані до кожного семінару;
- визначення та залучення рекомендованої літератури (основної, додаткової), інтернет-ресурсів для підготовки того або іншого питання;
- за необхідності – оформлення виписок, тез, плану, конспекту, схем, таблиць тощо.

Запропоновані питання для самостійного опрацювання розглядаються як додаткові у рамках кожного семінарського заняття, включені до підсумкового контролю (модульної контрольної роботи, заліку).

Підготовка до підсумкового контролю (модульної контрольної роботи, заліку) з освітньої компоненти передбачає:

- ознайомлення з переліком питань підсумкового контролю (модульної контрольної роботи, заліку);
- залучення відповідних матеріалів поточної підготовки (конспект лекцій, виписки, тези, плани, схеми, таблиці з підготовки до семінарських занять та питань, що виносилися на самостійне опрацювання тощо);
- виявлення рівня підготовки з переліку питань;
- визначення та залучення рекомендованої літератури (основної, додаткової), інтернет-ресурсів по питаннях, які цього потребують;
- визначення рівня засвоєння та повтор матеріалу.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття міграційних процесів.
2. Міграційна політика Європейського Союзу.
3. Сучасні міграційні тенденції в Європі.
4. Європейська міграційна криза 2015 р.
5. Міжнародна організація з міграції (МОМ) та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) як основні міжнародні інституції з розв'язання міграційних проблем.
6. Нормативно-правова база у сфері міграції.
7. Інституційне забезпечення міграційної політики в Україні.
8. Українська міграційна політика в умовах євроінтеграції.
9. Державна міграційна служба України як інституція реалізації державної міграційної політики.
10. Етапи еміграції українців у контексті європейських міграційних процесів.
11. Еміграційні процеси в період Середньовіччя та литовсько-польську добу.
12. Українська політична та трудова еміграція XVIII – початку XX ст.
13. Юрій Дрогобич (або інша особа – за вибором аспіранта) – видатний український культурний діяч епохи Відродження.
14. Становлення української політичної еміграції в Європі у міжвоєнний період.
15. Інституціоналізація української політичної еміграції в Європі у 1920-х – на початку 1940-х років: Державний центр УНР в екзилі.
16. Інституціоналізація української політичної еміграції в Європі у 1920-х – на початку 1940-х років: гетьманська (консервативно-козацька) еміграція.
17. Інституціоналізація української політичної еміграції в Європі у 1920-х – на початку 1940-х років: українська націоналістична еміграція.
18. Андрій Лівіцький (або інший діяч – за вибором аспіранта) – представник української політичної еміграції в Європі у міжвоєнний період.
19. Примусове вивезення українців на роботи до Німеччини.
20. Українські переміщені особи та біженці в повоєнній Європі.
21. Акція «Вісла» – повоєнна депортація українців.
22. Памфлет Івана Багряного «Чому я не хочу вертатись до СРСР?» та його вплив на українських біженців.
23. Міграційні потоки з України до країн ЄС.
24. Новітня трудова міграція українців до країн Євросоюзу.

25. Соціально-економічні та демографічні наслідки української трудової міграції.
26. Українська трудова еміграція до європейських країн: історичні реалії та сучасні прояви.
27. Початок міграційної кризи, спричиненої повномасштабною війною Росії проти України, та реакція європейської спільноти.
28. Чисельність і географія перебування українських біженців у ЄС.
29. Наслідки європейської міграційної кризи для України та перспективи повернення українських біженців.
30. Тимчасовий захист та статус біженця в країнах ЄС: основні відмінності.
31. Тимчасовий захист для українських біженців у Євросоюзі.
32. Соціальна підтримка українських біженців у країнах ЄС.
33. Освіта для дітей-біженців з України в ЄС.
34. Демографічна криза в Україні як наслідок російсько-української війни.
35. Грецька колонізація Північного Причорномор'я та Криму як початок міграцій європейців на українські землі.
36. Міграції європейських народів на українські землі у добу Середньовіччя.
37. Європейці на українських землях у Новий час та на початку ХХ ст.
38. Причини міграції європейців на українські землі в різні історичні періоди.
39. Особливості міграцій європейців до України наприкінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст.
40. Європейські волонтери в умовах російсько-української війни.
41. Участь громадян країн ЄС у повномасштабній російсько-українській війні.
42. Європейські волонтерські організації та їх діяльність в Україні.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ АСПІРАНТІВ

Бали за 100-бальною системою	Шкала ECTS	Бали за 5-ти бальною системою	Критерії оцінювання відповіді (теоретичні знання та уміння)
1	2	3	4
0–34	F	2 Незадовільно	Аспірант за допомогою викладача розпізнає приклади навчального матеріалу на елементарному рівні, однослівно («так» чи «ні») відповідає на конкретні запитання; потребує постійної консультації та контролю з боку викладача; за допомогою викладача намагається використати набуті знання.
35–59	FX	2 Незадовільно	Аспірант за допомогою викладача однослівно («так» чи «ні») відповідає на запитання, із помилками відтворює незначну частку питання у тому вигляді і у тій послідовності, у якій воно було розглянуте на лекції або консультації.
60–67	E	3 Задовільно	Аспірант володіє матеріалом на початковому рівні, значну частину матеріалу відтворює продуктивно: за допомогою викладача передає словами, близькими до тексту лекції, визначення термінів, понять тощо; частково відтворює текст підручника; у процесі відповіді допускає окремі видозміни навчальної інформації; ілюструє відповіді прикладами, що були наведені на консультації.
68–74	D	3 Задовільно	Аспірант за допомогою викладача дає правильне визначення окремих термінів та понять; відтворює всю тему або її основну частину, ілюструючи відповідь власними прикладами; у відповідях допускає незначні неточності; намагається застосувати окремі прийоми логічного мислення (порівняння, аналіз, узагальнення).

1	2	3	4
75–82	С	4 Добре	Аспірант володіє навчальною інформацією, без помилок відтворює зміст питання, наводячи власні приклади; правильно розкриває суть термінів та понять із дисципліни; уміє зіставляти, узагальнювати і систематизувати інформацію під керівництвом викладача; аспірант здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних (типових) ситуацій.
83–89	В	4 Добре	Аспірант вільно володіє вивченим обсягом навчального матеріалу, наводить аргументи на підтвердження своїх думок, використовуючи матеріали власних спостережень та проведених досліджень; може за допомогою викладача відповідати на питання, що потребують знання кількох тем.
90–100	А	5 Відмінно	Аспірант вільно володіє темою, має ґрунтовні знання з дисципліни, висловлює власні думки, робить творчо обґрунтовані висновки, самостійно оцінює різні явища, висловлюючи особисту позицію щодо них; вільно відповідає на запитання, що потребують знання кількох тем; оцінює окремі нові факти, явища; судження логічні й обґрунтовані; аспірант узагальнює і систематизує матеріал у межах навчальної теми; виявляє творчі здібності, знаходить джерела інформації та самостійно використовує їх відповідно до цілей, які поставив викладач, свою відповідь ілюструє конкретними прикладами; уміє аналізувати і систематизувати матеріали власних досліджень.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Акція «Вісла». Документи. (1997) / Упорядкування, редакція Є. Місила. Львів – Нью Йорк. 564 с.
2. Андрейко, В. І. (2019). Розвиток міграційних процесів в Європі та Україна. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*. Вип. 2. С. 134–142.
3. Багрянний, І. (1946). Чому я не хочу вертатись до ССРСР. Вінніпег, 38 с.
4. Беседа, Д. (2018). Міграційна криза в ЄС та її вплив на безпекову ситуацію в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. № 12. С. 299–303.
5. Гриценко, О. (1952). Історичні документи української демократії (До 13-ї річниці проклямації Українського Комітету в Парижі). *Меч і воля*. Ч. 7. С. 7–8, 15.
6. Грицишена, З. О. (2024). Міграційні потоки українців внаслідок повномасштабної війни: погляди України та міжнародних організацій. *Економіка, управління та адміністрування*. № 2. С. 128–138.
7. Державний Центр Української Народньої Республіки в екзилі: статті і матеріали. (1993). Філадельфія – Київ – Вашингтон. 494 с.
8. Калакура, Я. (2006). Поляки на землях України: ментально-етнографічний портрет ХХ століття. *Наукові записки. Курасівські читання*. Кн. 1. С. 173–186.
9. Кобченко, К. (2020). Українці а епоху Ді-Пі: від культури повсякдення до творення (транс)національної громади. *Народна творчість та етнологія*. № 1. С. 14–22.
10. Кордон, М. В. (2010). Українська та зарубіжна культура. Підручник. 3-тє вид. Київ: Центр учбової літератури. 584 с.
11. Котляр, М. Ф. (1993). Утворення Давньоруської держави. Київ: Ін-т історії України АН України. 44 с.
12. Крижицький, С. Д., Зубар, В. М., Русяєва, А. С. (1998). Античні держави Північного Причорномор'я. Київ: Альтернативи. 352 с. (Україна крізь віки; т. 2).
13. Лібанова, Е. М. (2018). Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. № 2. С. 11–26.
14. Лівіцький, М. (1984). ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками. Мюнхен – Філадельфія: Українське Інформаційне Бюро. 72 с.

15. Літопис руський. За Іпатським списком. (1989) / Перекл. Л. Махновець. Київ: Дніпро. 591 с.
16. Малиновська, О. А. (2014). Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України. Аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2014. 47 с.
17. Маркусь, В. (1986). Екзильний Уряд Української Народньої Республіки в міжвоєнний період (1921–1939): міжнародно-правна та порівняльна аналіза. *Сучасність*. № 12. С. 70–84.
18. Микола Плав'юк: Україна – життя моє. Т. 2: Микола Плав'юк: особисто причетний. (2002). Київ: Вид-во ім. О. Теліги. 608 с.
19. Мірко, Н., Ладонько, Л. (2023). Міжнародне волонтерство та розвиток громадського сектору. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. № 6. С. 128–140.
20. Небелюк, М. (1952). Анна Ярославна українська княжна на королівському престолі Франції в XI сторіччі. Париж – Ліон. 64 с.
21. Осташко, Т. С. (2000). Український козацький рух в еміграції (1919–1939). *Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія*. Вип. 4. С. 285–294.
22. Подобєд, О. А. (2018). Культурне життя та повсякдення переміщених осіб і біженців з України у Західній Німеччині (друга половина 1940-х рр.). Дис. ... д-ра історичних наук: 07.00.01. Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. 549 с.
23. Пріцак, О. (1997). Походження Русі. Стародавні скандинавські джерела (крім ісландських саг). Т. 1. Київ: Обереги. 1080 с.
24. Рендюк, Т. (2021). До витоків української еміграції: передумови, основні форми та напрями формування перших зарубіжних груп і колоній етнічних українців. *Зовнішні справи*. Т. 31, № 5. С. 15–27.
25. Русина, О. В. (1998). Україна під татарами і Литвою. Київ: Альтернативи. 320 с. (Україна крізь віки; т. 6).
26. Софійчук, К. К. (2017). Підвищення туристичної привабливості України. *Економіка та держава*. № 10. С. 63–66.
27. Стельникович, С. В. (2015). Житомирсько-Вінницький регіон в умовах нацистської окупації (1941–1944 рр.). Житомир: Вид. О. О. Євенок. 592 с. 219.
28. Стельникович, С. В. (2021). Тарас Бульба-Боровець: «Ми не можемо ні на хвилину припиняти нашої боротьби». Київ: Парламентське видавництво. 280 с.
29. Трощинський, В. П., Шевченко, А. А. (1999). Українці в світі. Київ: Альтернативи. 352 с. (Україна крізь віки; т. 15).

30. Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст.: історичні нариси. Кн. 2. (2011) / Редкол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк, Ю. А. Левенець та ін. Київ: Наукова думка. 943 с.
31. Чістякова, І. М., Воробйова, Г. В. (2023). Шлюбна дипломатія династії Рюриковичів. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. Т. 15, № 1. С. 199–207.
32. Åslund, A. (2022). A New Perspective on the Ukrainian Refugee Crisis. *CESifo Forum*. 4, vol. 23. P. 3–7.
33. Barlai, M., Fähnrich, B., Griessler, C., Rhomberg, M. (2017). The migrant crisis: European perspectives and national discourses. Zürich: Lit Verlag. 386 p.
34. Duszczyk, M., Kaczmarczyk, P. (2022). Poland and War Refugees from Ukraine – Beyond Pure Aid. *CESifo Forum*. 4, vol. 23. P. 36–40.
35. Freeman, C. (2025). The Mad and the Brave: The Untold Story of Ukraine's Foreign Legion. Harper Collins Publishers Limited. 320 p.
36. International Migration 2020 Highlights. (2020). New York. 53 p.
37. Jaroszewicz, M. (2018). Migration from Ukraine to Poland. The trend stabilises. Warsaw: OSW. 18 p.
38. Kiryukhin, D. I. (2019). Outmigration from Ukraine: Losing Brains and Brawn. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Вип. 4. С. 32–36.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Адамик, В., Стахова, Н. (2022). Трансформація європейської міграційної політики в умовах глобальних і регіональних викликів. *Вісник економіки*. Вип. 3. С. 137–151.
2. Боярський, П. К. (1947). Внутрішня політика Організації Українських Націоналістів. Женева, 1947. 80 с.
3. Гальчак, С. Д. (2009). На узбіччі суспільства: доля українських «остарбайтерів» (Поділля, 1942–2007 рр.). Вінниця: Меркьюрі-Поділля. 768 с.
4. Гутів, Б. І., (2023). Становлення та розвиток Боспорського царства: окремі історико-правові аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Вип. 79, Ч. 1. С. 30–34.
5. Дзира, О. (2015). Друга хвиля еміграції українців до Канади: причини, характер і склад. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Вип. 24. С. 157–175.
6. Єгоров, І. Ю. (2024). Еміграція українських учених та її вимірювання. *Статистика України*. № 3. С. 39–47.
7. Косик, В. М. (1999). Розкол ОУН (1939–1940): збірник документів. 2-ге вид., випр. й доп. Львів. 136 с.
8. Костюк, М. П. (2003). Німецькі колонії на Волині (XIX – початок XX ст.). Тернопіль: Підручники і посібники. 384 с.
9. Кучер, В. І., Потильчак, О. В. (2011). Україна 1941–1944. Трагедія народу за фасадом Священної війни. Київ – Біла Церква: Білоцерківдрук. 368 с.
10. Малиновська, О. А. (2018). Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: НІСД. 472 с.
11. Мигович, І. І., Макара, М. П. (2000). Закарпатський соціум: етнологічний аспект. Ужгород: Патент. 158 с.
12. Нікітенко, Л. О. (2019). «Відтік мізків» та його наслідки для України. *Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23 квітня 2019 р.)*. Вінниця. С. 245–249
13. Безуглий, П. Г. (2018). Теоретичні засади дослідження міграційних процесів. *Політичне життя*. № 1. С. 5–13.
13. Потульницький, Г. (2020). Проблеми мазепинської еміграції в дослідницькій спадщині Ореста Субтельного. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки*. № 31. С. 127–133.

14. Романюк М. Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки. Методологія і практика регулювання. Львів: Світ, 1999. 292 с.
15. Самчук, У. (1979). Плянета Ді-Пі. Нотатки й листи. Вінніпег: Волинь. 355 с.
16. Селешко, М. (1991). Вінниця. Спомини перекладача комісії дослідів злочинів НКВД в 1937–1938. Нью-Йорк – Торонто – Лондон – Сідней: Фундація ім. О. Ольжича. 211 с.
17. Словник сучасної суспільно-політичної лексики (1991–2022 рр.). (2024) / Відп. редактор І. А. Казиминова. Київ: Наукова думка. 500 с.
18. Хоменко, В. (2017). Повернення Михайла Грушевського до України у 1924 році: історіографія питання. *Сіверянський літопис*. № 1–2. С. 198–206.
19. Чехи на Волині: історія та сучасність: збірник наукових праць. (2014). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 176 с.
20. Шамраєва, В. (2001). Андрій Ливицький: штрихи до політичної біографії. *Київська старовина*. № 1. С. 156–166.
21. Шанковський, Л. (1958). Похідні групи ОУН. Причинки до історії похідних груп ОУН на центральних і східних землях України в 1941–1943 рр. Мюнхен. 370 с.
22. Яковенко, Н. М. (2005). Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ: Критика. 584 с.
23. Kravchuk, O., Serbina, N., Bozhkov, A., Serbina, K., Tsyrf, I. (2025). Interreligious Relations in Medieval Ukraine: Coexistence of Christian, Jewish, and Muslim Communities. *Pharos Journal of Theology*. Vol. 106 (3), № 2. P. 1–13.
24. Lendel M. Migration of Ukrainians to Central European countries in the context of the Postmaidan internal and international crisis. *Public Policy and Administration*. 2016. Vol. 15, № 4. P. 549–563.
25. Subtelny, O. (2009). *Ukraine: A History*. Fourth Edition. Toronto – Buffalo – London. 784 p.
26. Tsebenko, A. (2022). Orthodox Church in the Context of State and Church Development in the Grand Duchy of Lithuania, Ruthenia, Samogitia and the Kingdom of Poland (1458–1509). *Східноєвропейський історичний вісник*. № 22. P. 24–32.
27. White Supremacy Extremism: The Transnational Rise of the Violent White Supremacist Movement. The Soufan Center, 2019. 78 p.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. Абрамович, О. (2023). Біженці та економіка – які наслідки для ЄС має наплив українців. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/bizhentsi-ta-ekonomika-yaki-naslidky-dlya-yes-maye-naplyv-ukrayintziv/32641171.html> (дата звернення: 20.02.2024).
2. Античні міста-колонії Північного Причорномор'я (VII ст. до н. е. – IV ст. н. е). (2021). *Скарбниця Національного музею історії України*. URL: https://goldenukr.com.ua/?page_id=2689 (дата звернення: 09.01.2026).
3. Арістова, А. В., Гаврилишина, Н. А., Гірік, С. І. (2022). Українська діаспора. *Велика українська енциклопедія*. URL: [https://vue.gov.ua/Українська діаспора](https://vue.gov.ua/Українська_діаспора) (дата звернення: 19.06.2025).
4. Безвізовий режим. Угода між Україною та ЄС. (2017). *Посольство Естонії*. Київ. URL: <https://kyiv.mfa.ee/bezvzovij-rezhim-ugoda-mzh-ukrajinoju-ta-jevropejskim-spytovaristvom/> (дата звернення: 01.03.2024).
5. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт. (2023). *Центр економічної стратегії*. URL: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/> (дата звернення: 13.02.2024).
6. Буйських, А. В. (2021). Античні держави Північного Причорномор'я. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Античні_держави_Північного_Причорномор'я (дата звернення: 18.02.2026).
7. В ООН назвали кількість українських біженців, які зареєструвалися в Європі. (2022). *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/28/novyna/suspilstvo/oon-nazvaly-kilkist-ukrayinskykh-bizhencziv-yaki-zareyestruvalysya-yevropi> (дата звернення: 11.02.2024).
8. Верховський, В. (2020). Генуезькі колонії у Північному Причорномор'ї. *Голос Криму – Культура*. URL: <https://culture.voicecrimea.com.ua/uk/henuezki-koloni-u-pivnichnomu-prychornomor-i/> (дата звернення: 22.12.2025).
9. Віднянський, С. В. (2013). Чехи в Україні. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Chekhy_Ukraini (дата звернення: 11.02.2024).
10. Власенко, В. (2023). Слухання у ПАРЕ: школам у Європі потрібні українські студії. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/sluhanna-upare-do-evropejskih-skil-treba-vvesti-ukrainski-studii/a-67738867> (дата звернення: 12.01.2024).

11.Врадій, В., Шкляр, Л. (2004). Болгари. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-36706> (дата звернення: 24.04.2025);
Павленко, В. В. (2003). Болгари в Україні. *Енциклопедія історії України. Т. 1: А–В*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Bolhary_Ukraini (дата звернення: 24.04.2025).

12.Гірник, К. (2023). Кількість українських біженців збільшилася в усіх країнах ЄС, крім однієї, – Євростат. *Уніан*. URL: <https://www.unian.ua/world/ukrajinski-bizhenci-v-yes-v-yaki-krajini-naybilshe-jidut-ukrajinci-12480807.html> (дата звернення: 14.02.2024).

13.Голова ДМС пояснила різницю між статусом «біженця» та «тимчасовим захистом» українців за кордоном. *Державна міграційна служба України*. URL: <https://dmsu.gov.ua/news/dms/14957.html> (дата звернення: 22.02.2024).

14.День заснування Європейського Союзу: історія, здобутки та виклики сучасності. (2024). *Верховна Рада України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/255332.html> (дата звернення: 11.11.2025).

15.Директива Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року. (2001). *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Direkt_ES_2001_55.pdf (дата звернення: 03.04.2024).

16.Добржанський, О. В., Чучко, М. К. (2012). Румуни в Україні. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=rumuny_v_ukrajini (дата звернення: 18.12.2025).

17.Додому в Україну з ЄС повернулися 11 мільйонів біженців – єврокомісар. (2023). *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3679776-dodomu-v-ukrainu-z-es-povernulisa-11-miljoniv-bizenciv-evrokomisar.html> (дата звернення: 19.02.2024).

18.Етнічні депортації греків України. (2024). *Новини українців на Кіпрі*. URL: <https://ukrcy.news/2024/02/09/etnichni-deportacziyi-grekiv-ukrayiny/> (дата звернення: 27.02.2024).

19.Заброварний, С. (2001). Акція Вісла. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-43576> (дата звернення: 18.06.2024).

20.Завдання. (2026). *Державна прикордонна служба України*. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/zavdannya> (дата звернення: 04.03.2026).

21.Загальна декларація прав людини. (1948). *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 19.03.2026).

22.Загальна інформація. (2026). *Державна міграційна служба України*.

URL: <https://dmsu.gov.ua/pro-dms/zagalna-informacziya.html> (дата звернення: 24.03.2026); Положення про Державну міграційну службу України. (2014). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.06.2024).

23. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». (2011). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення: 11.05.2024).

24. Закон України «Про громадянство України». (2001). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> (дата звернення: 11.05.2024).

25. Закон України «Про Державну прикордонну службу України». (2003). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 04.03.2026).

26. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». (2015). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 25.06.2024).

27. Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» (2015). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text> (дата звернення: 02.05.2024).

28. Закон України «Про імміграцію». (2001). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text> (дата звернення: 17.05.2024).

29. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». (2011). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> (дата звернення: 10.05.2024).

30. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». (2003). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення: 08.05.2024).

31. Захаров, Д. (2021). У 2020 році Україну відвідали вчетверо менше іноземців, ніж у 2019 р. *Уніан*. URL: <https://www.unian.ua/tourism/news/u-2020-roci-ukrajinu-vidvidali-vchetvero-menshe-inozemciv-nizh-u-2019-novini-11339438.html> (дата звернення 18.11.2024).

32. Ільющин, І. І. (2003). «Вісла», акція. *Енциклопедія історії України*. Т. 1: А-В. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Visla_aktiia (дата звернення: 18.06.2024).

33.Іноземні волонтери зустрілись з представниками владних структур. (2023). *Львівська обласна військова адміністрація*. URL: <https://loda.gov.ua/news/87239> (дата звернення: 05.01.2024).

34.Кількість мігрантів у світі перевищила 270 мільйонів. (2019). *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/gubric-world/2782330-killist-migrantiv-u-sviti-perevisila-270-miljoniv.html> (дата звернення: 02.02.2024).

35.Кількість шукачів притулку в ЄС у 2015 році перевищили мільйон. (2016). *BBC News Україна*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/03/160304_eu_asylum_seekers_sa (дата звернення: 24.01.2026).

36.Кобаль, Й. В. (2013). Угорці в Україні. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Uhortsi_v_Ukraini (дата звернення: 12.02.2024).

37.Кобченко, К. (Б. д.). Українська еміграція в Німеччині після Другої світової війни. *Die Ukraine und Deutschland im 20. Jahrhundert*. URL: <https://www.ukrainianhistoryportal.org/uk/themenmodule/der-kalte-krieg/die-ukrainischen-emigranten-in-deutschland-nach-dem-zweiten-weltkrieg-dritte-emigrationswelle/> (дата звернення: 10.12.2023).

38.Конвенція про статус біженців (1951). *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011/ed19510728#Text (дата звернення: 20.03.2026).

39.Конституція України. (1996). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.01.2024).

40.Кригель, М. (2020). Президент НАНУ Анатолій Загородній: Якщо не припинити відтік мізків, наука в Україні помре ще до середини ХХІ століття. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/12/16/7276754/> (дата звернення: 11.11.2024).

41.Кудряченко, А. І., Солошенко, В. В. (2021). Німці. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-72429> (дата звернення: 11.02.2024).

42.Куліковська, О., Головата, У. (2025). Кому і скільки: допомога українським біженцям в ЄС у 2025. *Вокс Україна*. URL: <https://voxukraine.org/novi-pravylya-prozhyvannya-ukrayinskyh-bizhentsiv-u-yes> (дата звернення: 02.02.2026).

43.Лідери ЄС підтримали відкриття переговорів з Україною та Молдовою. (2023). *Українська правда*. URL:

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/12/14/7175588/> (дата звернення: 27.02.2024).

44.Лодигіна, А. (Б. д.). Чому я не хочу вертатись в СРСР: памфлет Івана Багряного, що врятував життя сотням тисяч українців. *Українська правда*. URL: <https://life.prawda.com.ua/culture/2023/10/2/256845/> (дата звернення: 08.02.2024).

45.Маджумдар, О. (2024). Житло і виплати. У країні ЄС почали діяти нові правила для українських біженців. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/zhitlo-i-viplati-krayini-es-pochali-diyati-1710407462.html> (дата звернення: 15.03.2024).

46.Медична допомога та психологічна підтримка в Німеччині для українців: як отримати та контакти. (2022). *EnableMe Ukraine*. URL: <https://www.enableme.com.ua/ua/article/medicna-dopomoga-ta-psihologicna-pidtrimka-v-nimeccini-dla-ukrainciv-ak-otrimati-ta-kontakti-8975> (дата звернення: 22.02.2024).

47.Мельник, В. (2023). Зі шведського Риксдагу до української армії: історія екс-депутатки Керолін Норденгріп. *Вікна*. URL: <https://vikna.tv/istorii/rozpovidi/shvedska-deputatka-vstupyla-do-zsu-istoriya-kerolin-nordengrip/> (дата звернення: 22.06.2025).

48.Міграція – Компас. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. (2023). *The Council of Europe: guardian of Human Rights, Democracy and the Role of Law*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/migration> (дата звернення: 26.02.2024).

49.Міграція. (1998). *Юридична енциклопедія / Голова редкол. Ю. С. Шемчученко*. URL: <https://leksika.com.ua/13141219/legal/migratsiya> (дата звернення: 11.11.2025).

50.Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку оформлення і видачі посвідки на тимчасове проживання». (2011). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1110-11#Text> (дата звернення: 23.05.2024).

51.Німеччина змінює правила допомоги: що тепер чекає на українських біженців. (2026). *Економічні новини*. URL: https://enovosty.com/uk/news-ukr/news_abroad-ukr/full/nimechchina-zminyuye-pravila-dopomogi-shho-teper-chekae-na-ukrainskix-bizhenciv (дата звернення: 03.02.2026).

52.Озтурк, І. (2023). Освіта українських біженців: німці помітили цікавий факт. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/osvita-ukrajinskikh-bizhentsiv-nimtsi-pomitili-tsikavij-fakt-974229.html> (дата звернення: 28.12.2023).

53.Озтурк, І. (2024). Польща планує урізати виплати для біженців з

України: хто втратить право на допомогу. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/polshcha-urizatime-viplati-dlja-bizhentsiv-z-ukrajini-khto-vtratit-pravo-na-dopomohu-982236.html> (дата звернення: 01.02.2024).

54.Осадча, Я. (2023). Майже 59% дітей-біженців у ЄС продовжують навчання у школах України – опитування. *Українська правда. Життя*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/05/16/254314/> (дата звернення: 09.01.2024).

55.Освіта українських дітей-біженців у Європі: нові дані про досягнення і виклики. (2025). *UNESCO*. URL: <https://www.unesco.org/uk/articles/osvita-ukrayinskykh-ditey-bizhentsiv-u-yevropi-novi-dani-pro-dosyahnennya-i-vyklyky> (дата звернення: 11.01.2026).

56.Папакін, А. Г. (2011). Поляки в Україні. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=poljaky_v_ukrajni (дата звернення: 22.02.2024).

57.Пастушенко, Т. В., Першина, Т. С. (2022). Остарбайтери. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-77436> (дата звернення: 11.05.2024).

58.Пеленська, О. (2023). Життя і працевлаштування українських біженців у Чехії у цифрах: результати соціологічного дослідження. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinski-bizhentsi-robotatomov-y-zhyttya-statystyka/32547242.html> (дата звернення: 11.02.2024).

59.Перекази в Україну: скільки коштів перераховують з-за кордону. (2021). *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/26/infografika/finansy/perekazy-ukrayinu-skilky-koshtiv-pererakhovuyut-kordonu> (дата звернення: 14.12.2023).

60.«Перший європейський амбасадор політично ще неіснуючої України». Інформаційні матеріали Українського інституту національної пам'яті до 180-річчя Михайла Драгоманова. (2021). *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/derzhsluzhbovcyam/pershyu-yeuropeyskyu-ambasador-politychno-shche-neisnuuchoyi-ukrayinu-informaciyni-materialy-ukrayinskogo-instytutu-nacionalnoyi-pamyati-do-180-richchya-myhayla-dragomanova> (дата звернення: 19.11.2024).

61.Подобед, О. (2019). Українська родина в епоху ДіПі. *Україна модерна*. URL: <https://uamoderna.com/md/podobed-displaced-person/> (дата звернення: 07.07.2024).

62.Поліщук, В. (2023). Іноземці у складі ЗСУ: кого беруть та що гарантують. *Армія Inform*. URL:

<https://armyinform.com.ua/2023/01/10/inomezemci-u-skladi-zsu-kogo-berut-ta-shho-garantuuyut/> (дата звернення: 15.12.2024).

63. Савченко, Г. П. (2005). Еміграція військовиків Армії УНР та УГА. *Енциклопедія історії України*. Т. 3: У-Й. http://www.history.org.ua/?termin=Emigraciya_viyskovyktiv_UNR_ta_UGA (дата звернення: 04.01.2024).

64. Святий Климент I, Папа і мученик. (2024). *Одесько-Сімферопольська дієцезія*. URL: <https://www.rkc.odessa.ua/23-> (дата звернення: 11.01.2026).

65. Скільки іноземців відвідало Україну з 2022 року: громадяни яких країн серед лідерів. (2025). *Comments.ua*. URL: <https://society.comments.ua/ua/news/migration/skilki-inomezemciv-vidvidalo-ukrainu-z-2022-roku-gromadyani-yakih-krain-sered-lideriv-757624.html> (дата звернення: 11.08.2025).

66. Скільки іноземців щорічно відвідує Україну? (2017). *Дзеркало медіа*. URL: <https://dzerkalo.media/news/skilki-inomezemtsiv-schorichno-vidvidue-ukrainu-infografika> (дата звернення 22.12.2024).

67. Скільки українців виїхало на заробітки за кордон за останні чотири роки. (2019). *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/01/11/infografika/suspilstvo/skilky-ukrayincziv-vyuixalo-zarobitky-kordon-ostanni-chotyry-roky> (дата звернення: 10.12.2023).

68. Солодько, А., Фітисова, А. (2016). Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. *Cedos*. URL: <https://cedos.org.ua/researches/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky/> (дата звернення: 08.04.2025).

69. Стало відомо, скільки українців повернулися з Польщі за час війни. (2022). *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/28/novyna/suspilstvo/stalo-vidomo-skilky-ukrayincziv-povernulysya-polshhi-chas-vijny> (дата звернення: 11.02.2024).

70. Створено спецпідрозділ Інтернаціонального легіону при ГУР МО України, він вже виконує бойові завдання. (2022). *Головне управління розвідки Міністерства оборони України*. URL: <https://gur.gov.ua/content/stvoreno-spetspidrozdil-internatsionalnoho-lehionu-pry-hur-mo-ukrainy-vin-vzhe-vykonuie-boiovi-zavdannia.html> (дата звернення: 15.12.2024).

71. Стратегія державної міграційної політики України до 2025 року. (2017). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

72. Топ-3 країни, куди переїжджають українські біженці з Польщі. (2024). *Finance.ua*. URL: <https://news.finance.ua/ua/top-3-krainy-kudy->

perezizhayut-ukrains-ki-bizhenci-z-pol-shhi (дата звернення: 21.02.2024).

73.Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019–2021 роках (2021). *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax> (дата звернення: 10.12.2023).

74.У Бериславі на Херсонщині внаслідок російських обстрілів є загиблі та поранені іноземні волонтери. (2024). *Суспільне новини*. URL: <https://suspilne.media/674998-u-berislavi-na-hersonsini-vnaslidok-rosijskih-obstriliv-e-zagibli-ta-poraneni-inozemni-volonteriv/> (дата звернення: 06.03.2024).

75.У школах країн ЄС навчається близько 450 тисяч українських дітей – єврокомісарка з питань внутрішніх справ. (2023). *Суспільне новини*. URL: <https://suspilne.media/497968-u-skolah-krain-es-navcaetsa-blizko-450-tisac-ukrainskih-ditej-evrokomisarka-z-pitan-vnutrisnih-sprav/> (дата звернення: 26.12.2023).

76.Угода про асоціацію між Україною та ЄС. (2021). *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes> (дата звернення: 01.03.2024).

77.Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. (1994). *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text (дата звернення: 19.08.2025).

78.Угода про реадмісію осіб. (2020). *Представництво України при Європейському Союзі*. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/dialog-u-sferi-yusticiyi-svobodi-ta-bezpeki/ugoda-pro-readmisiyu-osib> (дата звернення: 02.03.2024).

79.Українець, який відшукав унікальний скарб Стародавнього світу. (2019). *24 канал*. URL: https://24tv.ua/ukrayinets_yakiy_vidshukav_unikalniy_skarb_starodavnogo_svitu_n1105603 (дата звернення: 11.01.2026).

80.Україну торік відвідали понад 4 мільйони іноземців. (2022). *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3388681-ukrainu-torik-vidvidali-ponad-4-miljoni-inozemciv.html> (дата звернення: 07.10.2023).

81.Ульяненко, В. (2024). У яких країнах Європи найбільші виплати для українських біженців. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/u-jakikh-krajnakh-jevropi-najbilshi-viplati-dlja-ukrajinskikh-bizhentsiv-986257.html> (дата звернення: 09.03.2024).

82.Цей день в історії: початок української еміграції до Бразилії. (2018). *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2523260-sej-den-v-istorii-pocatok-ukrainskoi-immigracii-do-brazilii.html> (дата звернення 17.07.2025).

83.Чорний, А. (2026). Українці принесли Польщі 328,6 млрд злотих: у 8 разів більше, ніж країна витратила на допомогу Україні. *Mega*. URL: <https://mega.if.ua/ukrayinczi-prynesly-polshhi-3286-mlrd-zlotyh-u-8-raziv-bilshe-nizh-krayina-vytratyla-na-dopomogu-ukrayini/> (дата звернення: 04.03.2026).

84.Шкляр, Л. Є. (2004). Греки. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-26956> (дата звернення: 18.02.2025).

85.Яким буде наступний навчальний рік для українських дітей-біженців за кордоном. (2022). *Освіторія Медіа*. URL: <https://osvitoria.media/experience/yakym-bude-nastupnyj-navchalnyj-rik-dlya-ukrayinskyh-ditej-bizhentsiv-za-kordonom/> (дата звернення: 01.12.2023).

86.Ясь, О. В. (2005). Еміграція українського населення. *Енциклопедія історії України*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Emigraciya_ukr_naselennya (дата звернення: 03.01.2024).

87.1672 – народився Пилип Орлик, гетьман Війська Запорозького, співавтор першої Конституції. (2022). *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/zhovten/21/1672-narodyvsya-pylup-orlyk-getman-ukrayiny-avtor-paktiv-i-konstytuciyi-prav-i-volnostey-zaporizkogo-viyska> (дата звернення: 11.09.2025).

88.1926 – вбито Симона Петлюру, Голову Директорії та головного Отамана Армії УНР. (Б. д.). *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://www.uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/traven/25/1926-vbyto-symona-petlyuru-golovu-dyrektoriyi-ta-golovnoho-otamana-armiyi-unr> (дата звернення: 11.11.2025).

89.1942, початок примусового вивезення населення Україну в Німеччину. (2017). *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/sichen/18/1942-pochatok-prymusovogo-vyvezennya-naselennya-ukrayiny-v-nimechchynu> (дата звернення: 08.05.2024).

90.1947 – почалася акція «Вісла». (Б. д.). *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/kviten/28/1947-pochalasya-akciya-visla> (дата звернення: 19.06.2024).

91.A year of solidarity with Ukraine. (2024). *People in Need*. URL: <https://www.peopleinneed.net/what-we-do/humanitarian-aid-and-development/ukraine> (дата звернення: 04.09.2025).

92.Ahmed, S. (2022). Egypt Flies Out Stranded Ukrainians to

Neighbouring Europe for Free. *Egyptian Streets*. URL: <https://egyptianstreets.com/2022/03/07/egypt-flies-out-stranded-ukrainians-to-neighbouring-europe-for-free/> (дата звернення: 21.02.2024).

93. Asthana, A. (2016). Immigration and the EU referendum: the angry, frustrated voice of the British public. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/jun/20/seven-towns-one-story-referendum-voters-say-too-many-foreigners> (дата звернення: 05.11.2025).

94. Chachko, E., Linos, K. (2022). Sharing Responsibility for Ukrainian Refugees: An Unprecedented Response. *Law fare*. URL: <https://www.lawfaremedia.org/article/sharing-responsibility-ukrainian-refugees-unprecedented-response> (дата звернення: 19.02.2024).

95. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. (2022). *EUR-Lex*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.071.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A071%3ATOC (дата звернення: 20.12.2023).

96. Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict. (1974). *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-protection-women-and-children-emergency-and-armed> (дата звернення: 21.03.2026).

97. Document 12007L/TXT. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. (2007). *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT> (дата звернення: 03.01.2026).

98. Document 12012E/TXT. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. (2012). *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT> (дата звернення: 03.01.2026).

99. EU countries agree to host Ukrainian refugees under exceptional protection scheme. (2022). *Euronews*. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2022/03/03/eu-countries-agree-to-trigger-a-never-used-law-to-host-ukrainian-refugees> (дата звернення: 19.02.2024).

100. European Council: Ukraine and Moldova granted EU candidate status. (2022). *EU Neighbours East*. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/european-council-ukraine-and-moldova-granted-eu-candidate-status/> (дата

звернення: 27.02.2024).

101. Fleeing Ukraine: Your rights in the EU. (2025). *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/information-people-fleeing-war-ukraine/fleeing-ukraine-your-rights-eu_en (дата звернення 01.02.2026).

102. Foreign citizens who visited Ukraine in 2008 year, by countries. (2008). *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/tyr/tyr_e/vig2008_e.htm?utm (дата звернення 01.05.2025).

103. Hancock, J. (2022). *Trade & Warfare in the Kievan Rus. World History Encyclopedia*. URL: <https://www.worldhistory.org/article/1980/trade--warfare-in-the-kievan-rus/> (дата звернення: 07.03.2026); Хведченя, С. (2015). «Шлях із Варягів у Греки»: з давніх-давен і до сьогодні. *Історико-географічні дослідження в Україні*. Ч. 13. С. 151–174.

104. How is the European migration crisis affecting Polish politics? (2017). *The London School of Economics and Political Science*. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2017/07/06/european-migration-crisis-affecting-polish-politics/> (дата звернення: 03.04.2024).

105. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. (1990). *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-rights-all-migrant-workers> (дата звернення: 24.03.2026).

106. International Migrants Day 18 December. (2025). *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/observances/migrants-day/background> (дата звернення: 24.03.2026).

107. International Organization for Migration. (2026). URL: <https://www.iom.int/> (дата звернення: 01.03.2026).

108. Klitina, A. (2023). Meet the Polish Volunteers Evacuating Injured Troops from Besieged Soledar. *Kyiv Post*. URL: <https://www.kyivpost.com/post/11256> (дата звернення: 11.09.2025).

109. Krapivtsova, D. (2025). Кількість українських студентів закордоном зросла більш ніж у 5 разів. *In Poland*. URL: <https://inpoland.net.pl/novosti/kilkist-ukra%d1%97nskikh-studentiv-zakordonom-zrosla-bilsh-nizh-u-5-raziv/> (дата звернення: 05.01.2026).

110. Līcīte, M. (2022). Jurašs paziņojis par Saeimas deputāta mandāta nolikšanu. *Lsm.lv*. URL: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/jurass-pazinojis-par-saeimas-deputata-mandata-noliksanu.a447809/> (дата звернення: 22.06.2025).

111. Markus, V. (1984). Displaced persons. *Internet Encyclopedia of*

- Ukraine*. URL: <https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CD%5CI%5CDisplacedPersons.htm> (дата звернення: 18.07.2025).
112. Migrant crisis: EU-Turkey deal comes into effect. (2016). *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-35854413> (дата звернення: 11.03.2026).
113. Migrant crisis: Rallies in Europe as 9,000 arrive in Munich. (2015). *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-34235673> (дата звернення: 09.10.2025).
114. Migration crisis in Europe and the arctic route of migrants through Russia to Norway and Finland. (2016). *Norges arktiske universitet*. URL: https://uit.no/tavla/artikkel/599384/migration_crisis_in_europe_and_the_arctic_route_о (дата звернення: 11.12.2025).
115. Migration flows and the reintroduction of internal border controls: assessing necessity and proportionality. (2015). *EU Immigration and Asylum Law and Policy*. URL: <https://eumigrationlawblog.eu/migration-flows-and-the-reintroduction-of-internal-border-controls-assessing-necessity-and-proportionality/> (дата звернення: 18.02.2026).
116. More than 1.2 million refugees flee Ukraine. (2022). *France 24*. URL: <https://www.france24.com/en/live-news/20220304-more-than-1-2-million-refugees-flee-ukraine> (дата звернення: 21.02.2024).
117. Number of outbound tourism departures | Ukraine. (2024). *Statbase. Global Data & Statistics Hub*. URL: <https://statbase.org/data/ukr-outbound-tourism-departures/> (дата звернення: 04.01.2025).
118. Practical recommendations on the provision of emergency placement in private accommodation for persons displaced from Ukraine. (2022). *European Union Agency for Asylum*. URL: https://www.euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/2022-05/Private-accommodation-persons-displaced-from-Ukraine_0.pdf (дата звернення: 01.08.2025).
119. Strengthening Human Capital: How Ukraine and Moldova Can Retain and Reconnect Their Students. (2025). *Free Network*. URL: <https://freepolicybriefs.org/2025/12/22/how-ukraine-moldova-retain-students/> (дата звернення: 09.01.2026).
120. Temporary protection for 4.2 million people in October. (2024). *Eurostat*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20241206-2> (дата звернення: 10.03.2026).
121. Temporary protection for 4.35 million in December 2025. (2026). *Eurostat*. URL:

<https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20260210-1>
(дата звернення: 10.03.2026).

122. The EU Pact on Migration and Asylum comes into force on the 12 June 2026 – Part 1. (2026). *Parliamentary Ombudsman – Malta*. URL: <https://ombudsman.org.mt/news-and-events/the-eu-pact-on-migration-and-asylum-comes-into-force-on-the-12-june-2026-part-1> (дата звернення: 09.03.2026).

123. The Schengen area explained. (2026). *European Council. Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/schengen-area/> (дата звернення: 24.03.2026).

124. Ukraine – International tourism. (2022). *Countryeconomy.com*. URL: <https://countryeconomy.com/trade/international-tourism/ukraine> (дата звернення 12.06.2025).

125. Ukraine Refugee Situation. (2024). *Operational Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 24.02.2024).

126. Ukrainian citizens in the EU. (2022). *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Ukrainian_citizens_in_the_EU (дата звернення: 11.03.2025).

127. Ukrainian refugees: Council extends temporary protection until March 2026. (2024). *European Council. Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/06/25/ukrainian-refugees-council-extends-temporary-protection-until-march-2026/> (дата звернення: 03.03.2026).

128. United Nations High Commissioner for Refugees. (2026). URL: <https://www.unhcr.org/> (дата звернення: 01.03.2026).

129. Who we are. (2023). *Frontex*. URL: <https://www.frontex.europa.eu/about-frontex/who-we-are/tasks-mission/> (дата звернення: 02.02.2026).

130. Wordsworth, A. (2025). The extraordinary story of the foreign volunteers fighting for Ukraine. *The Telegraph*. URL: <https://www.telegraph.co.uk/books/non-fiction/review-the-mad-and-the-brave-colin-freeman/> (дата звернення: 17.09.2025).

Навчальне видання

Укладачі:

Стельникович Сергій Володимирович,
Жуковський Олександр Іванович

Методичні рекомендації
до семінарських занять з освітньої компоненти

«Україна в європейських міграційних процесах»

для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності В9 Історія та археологія

В авторській редакції

Надруковано з оригінал-макета авторів

Підписано до друку 01.06.2026 р. Формат 60x84/16.
Умов. друк. арк. 2,75. Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Наклад 50 прим.